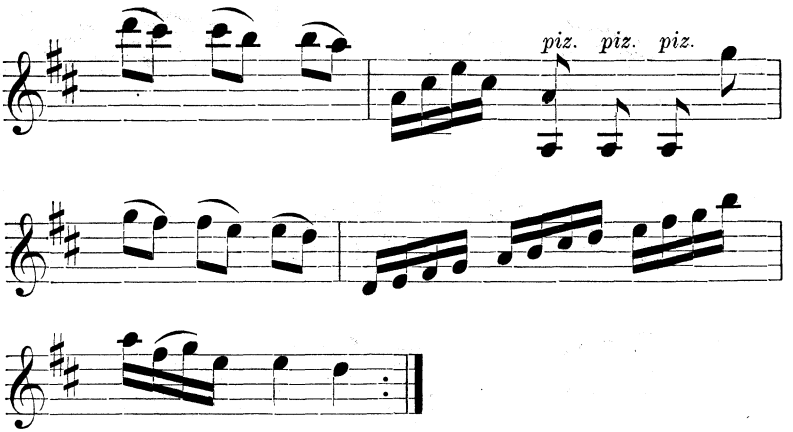

»**Gamla gubbar sätter skägged i väred**» (allmän).

38.

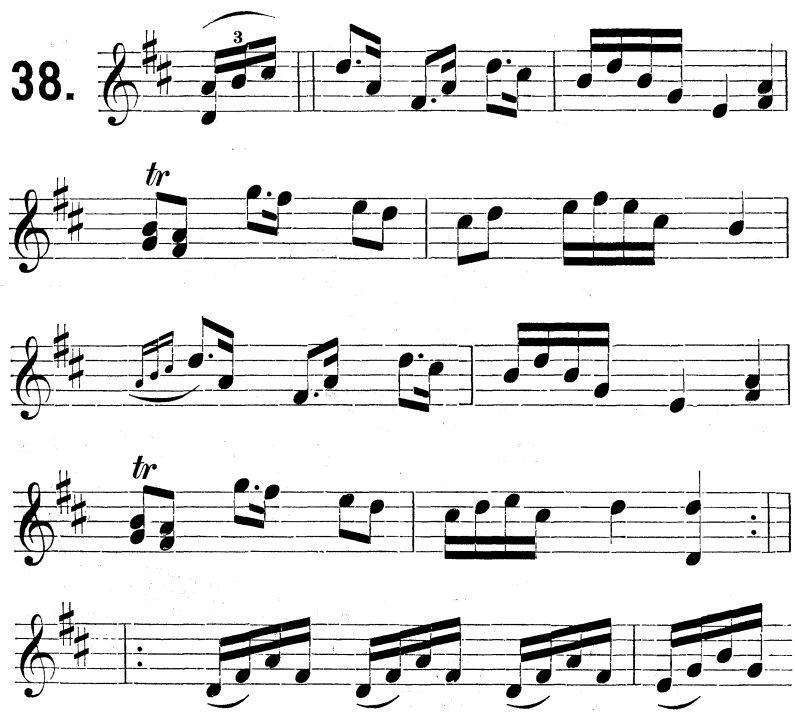

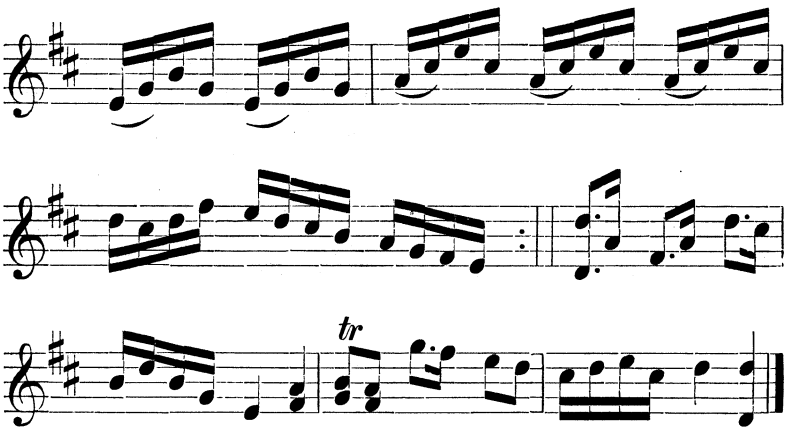

Leipzigpolskan.

39. Stämning:

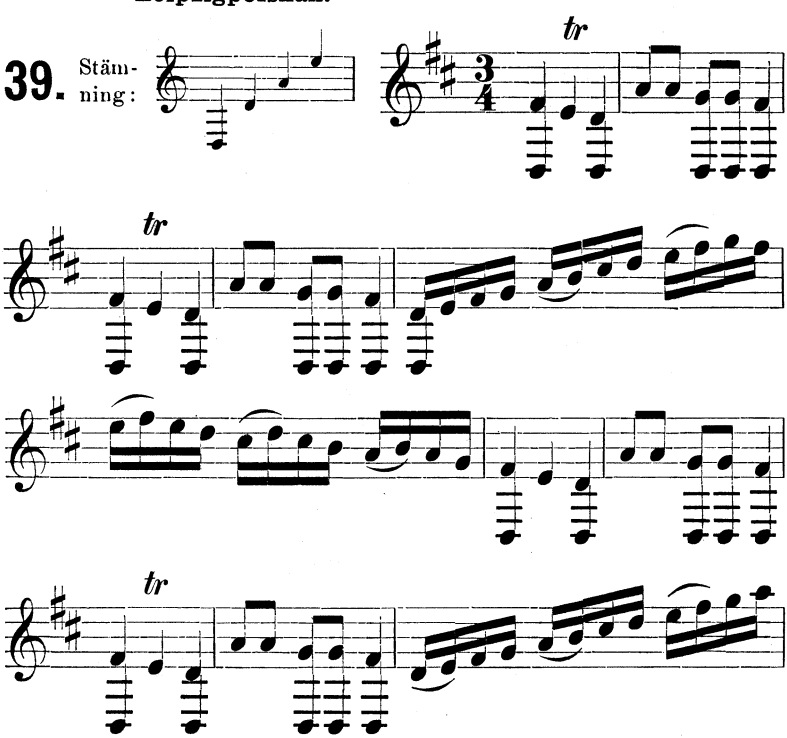

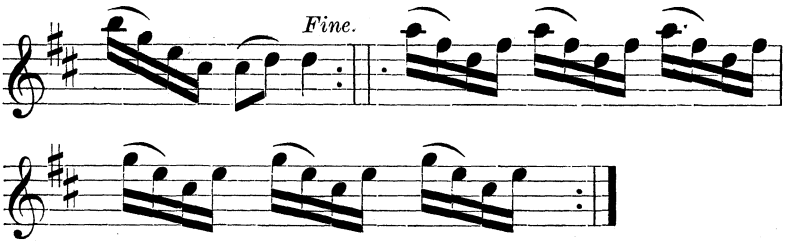

Körepolskor.

40.

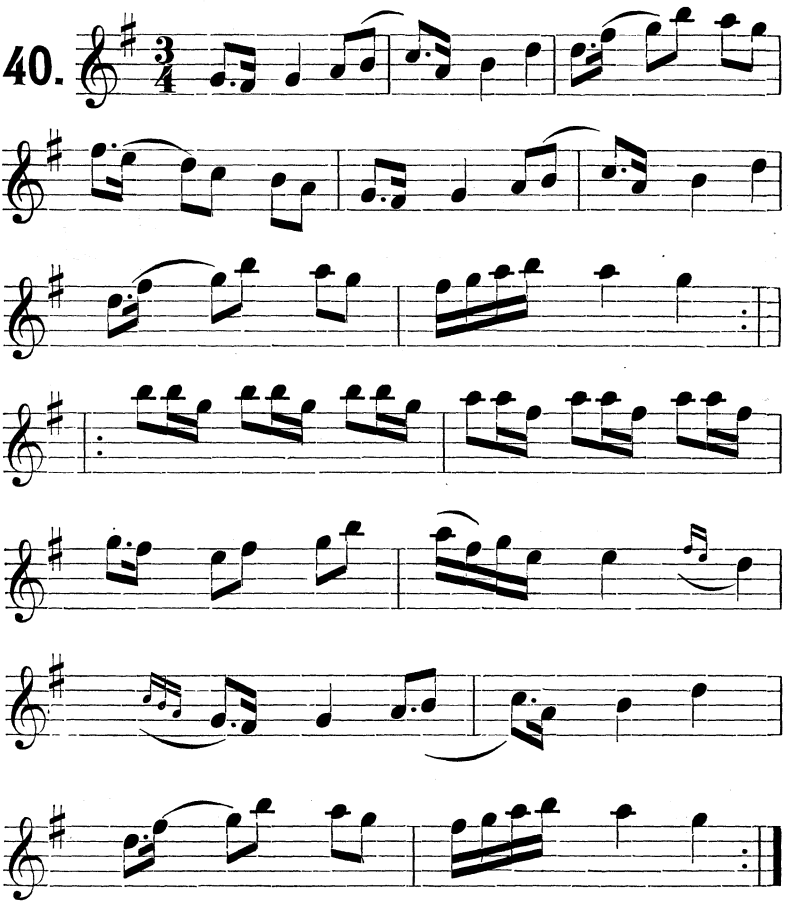

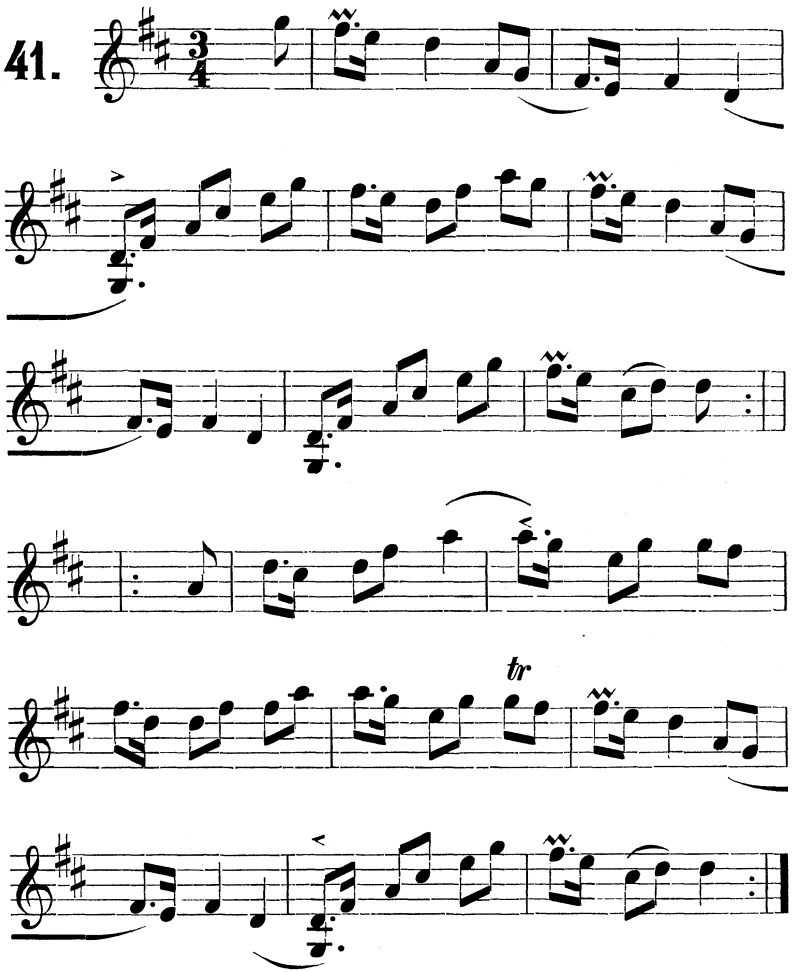

Valser.

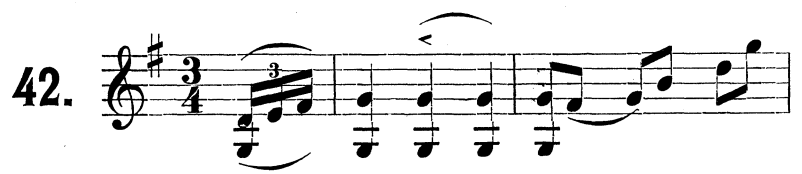

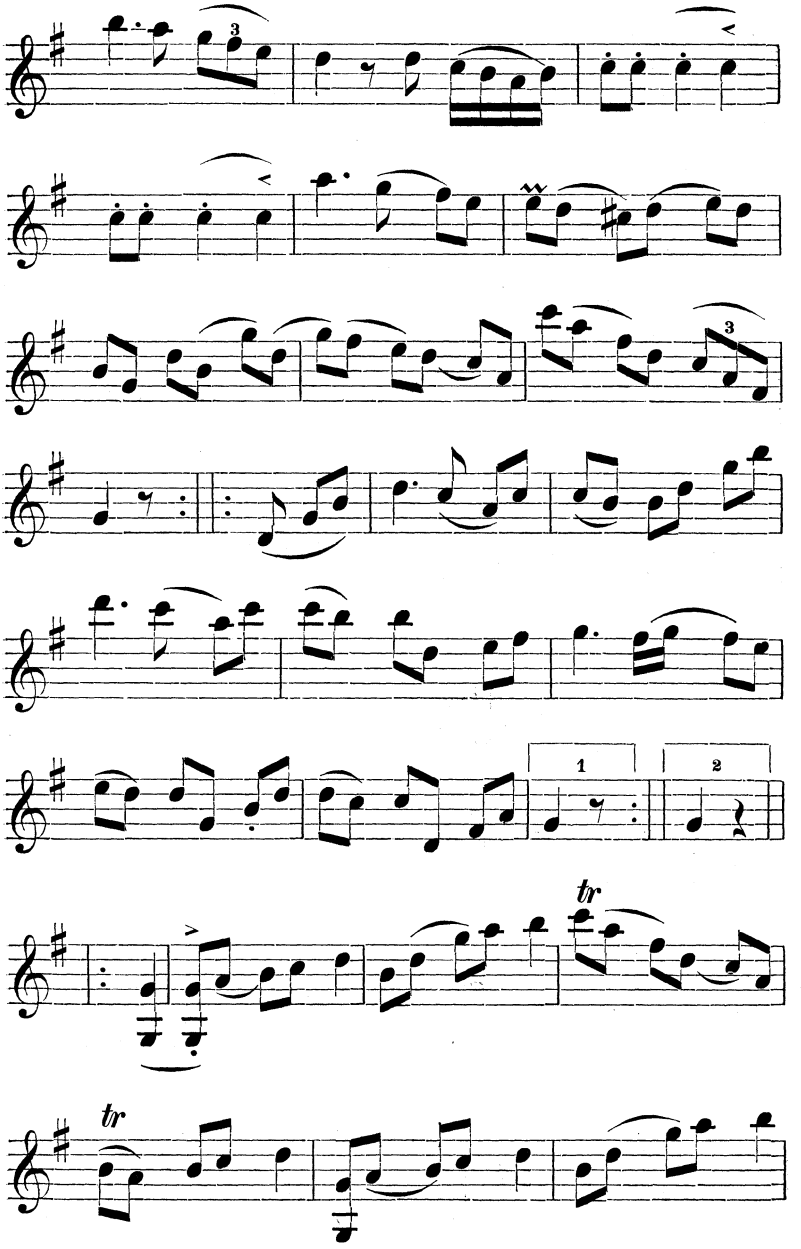
3
3
1
2
tr
tr

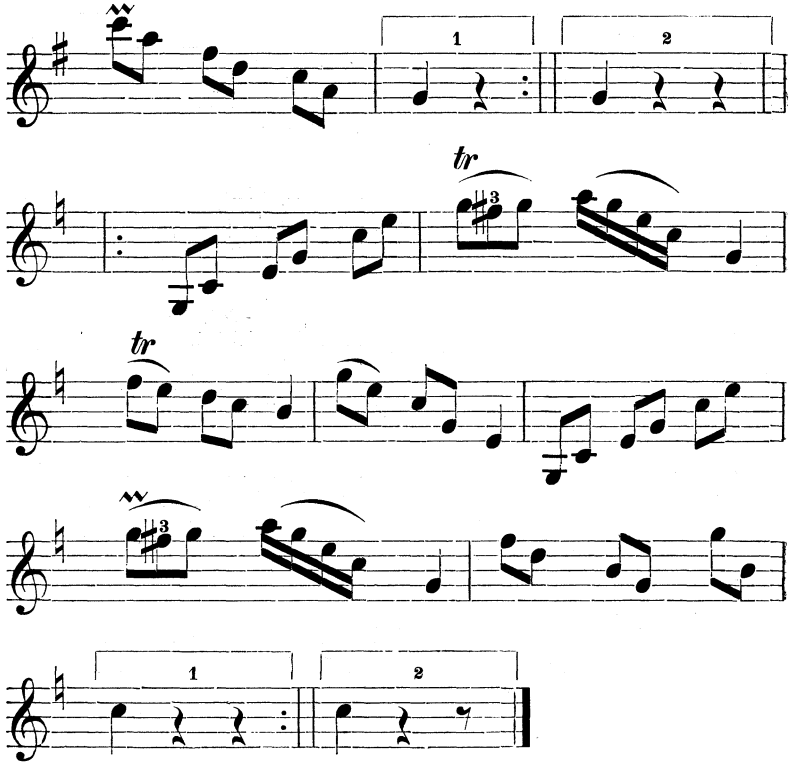

43.

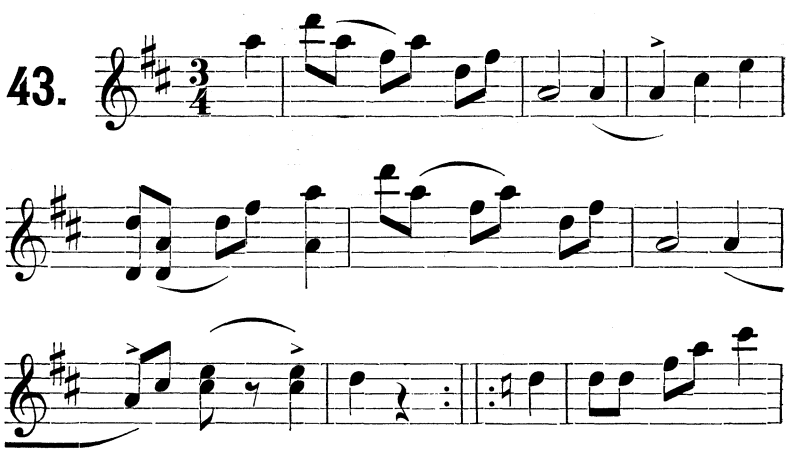

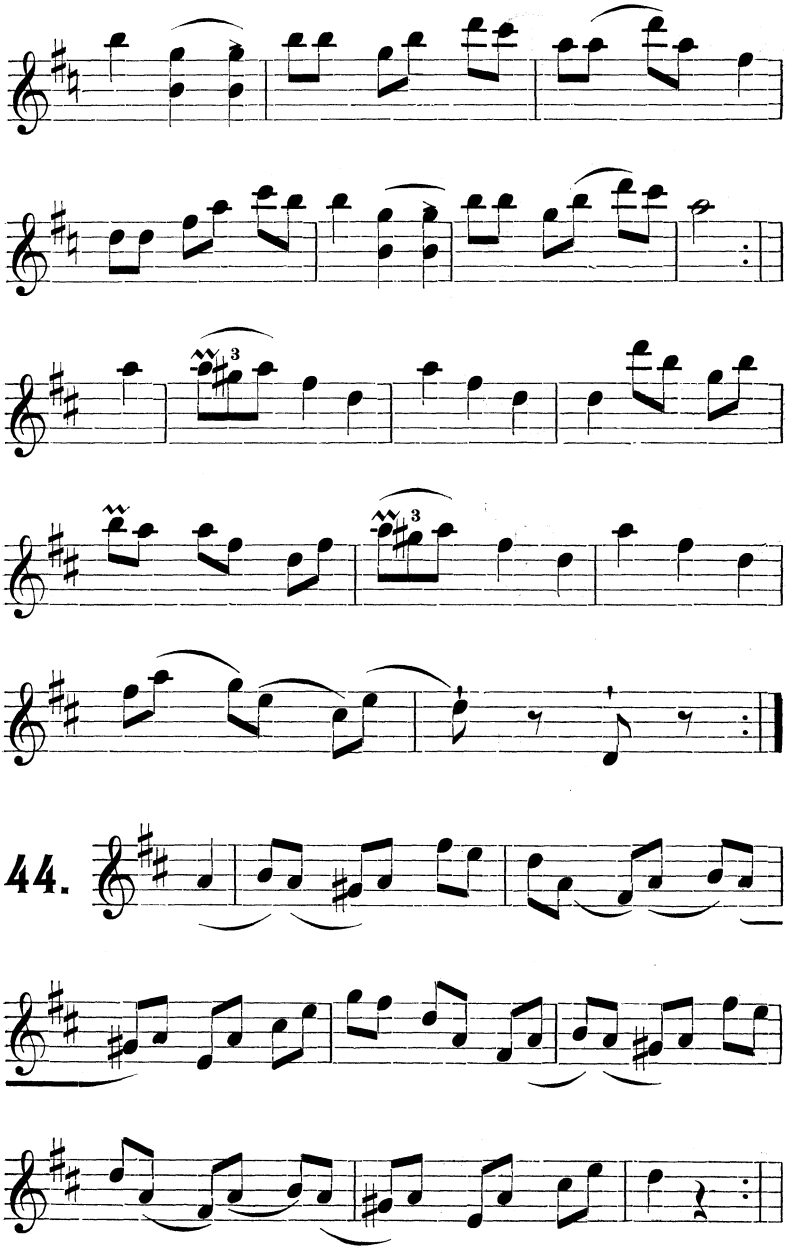
44.

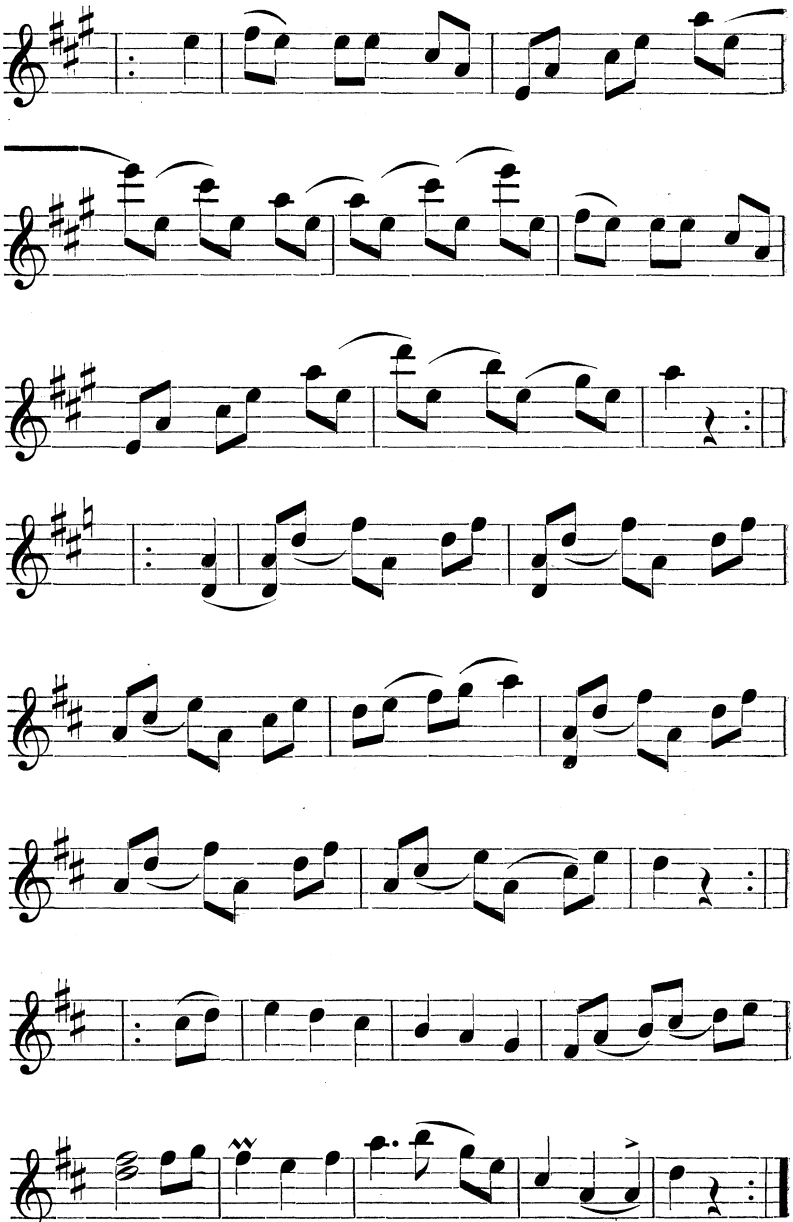

Björnvalsen.

45. Stäm-ning:

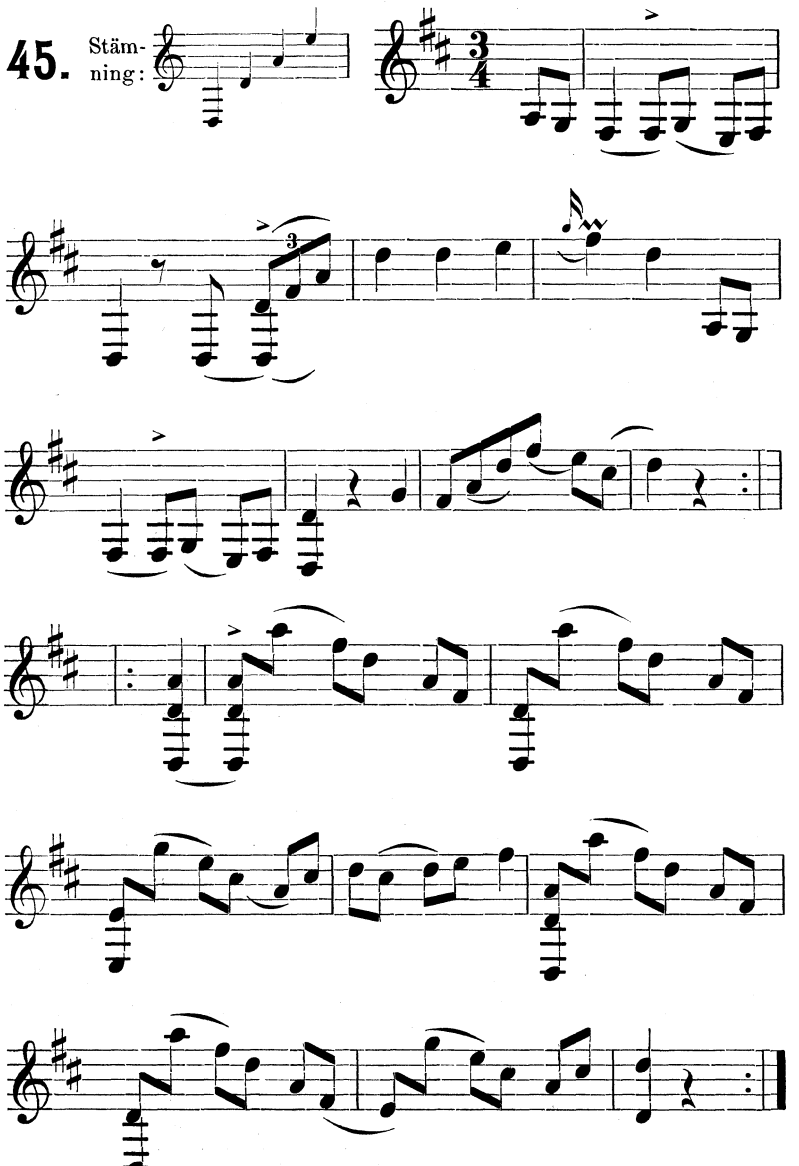

Kadrilj.

46.

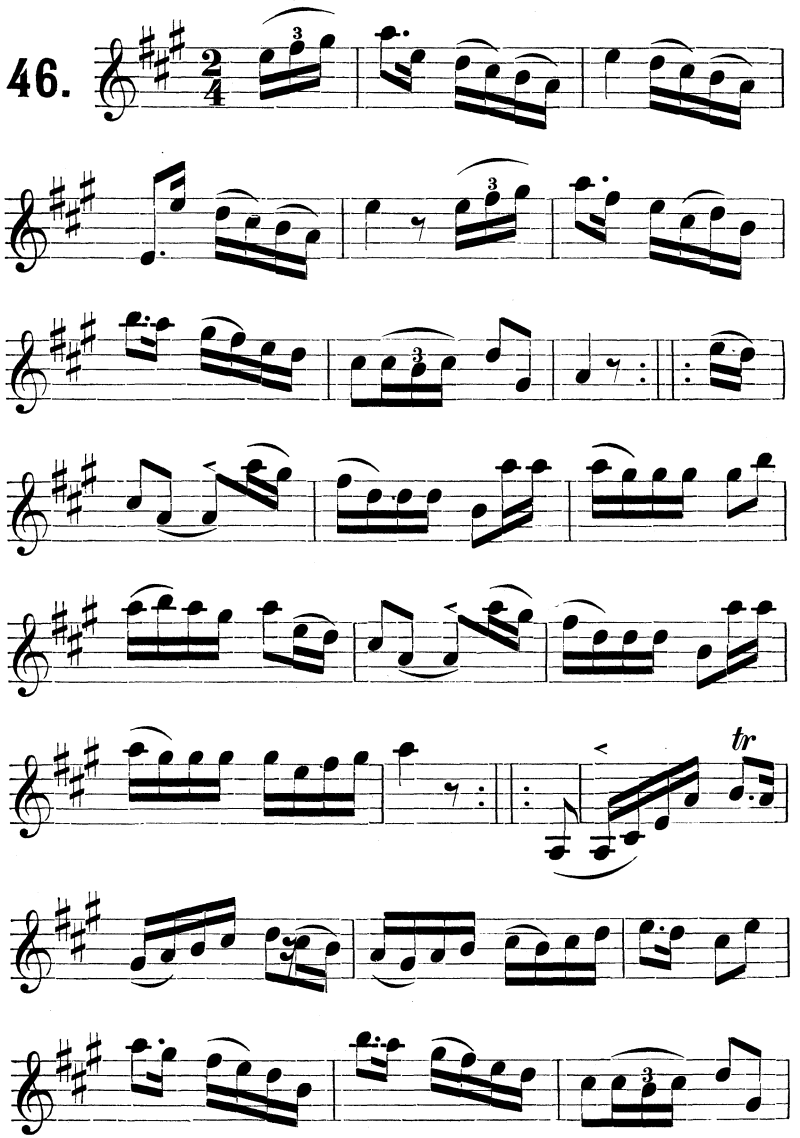

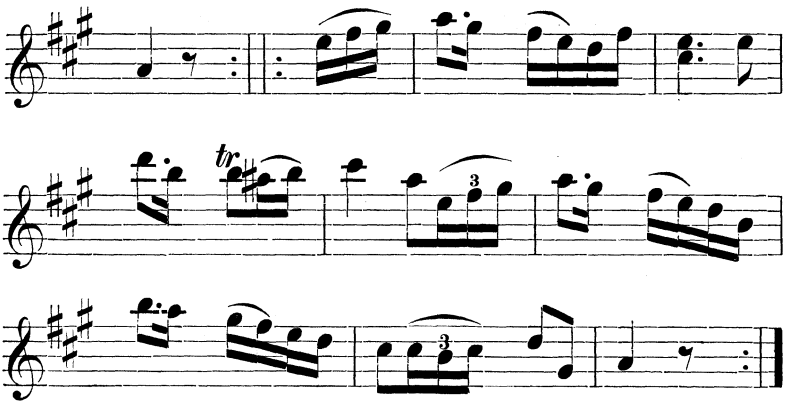

Tosingadansen (»Lachats»).

Allegretto. ♩ = 106.

47.

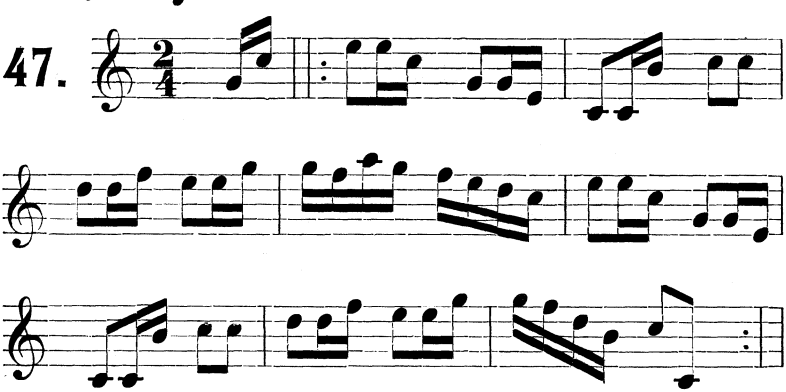

Moderato. ♩ = 95.

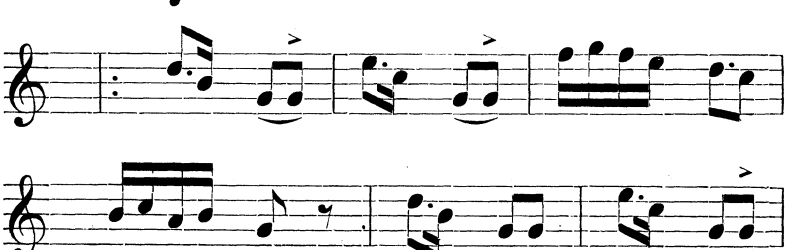

Vals.

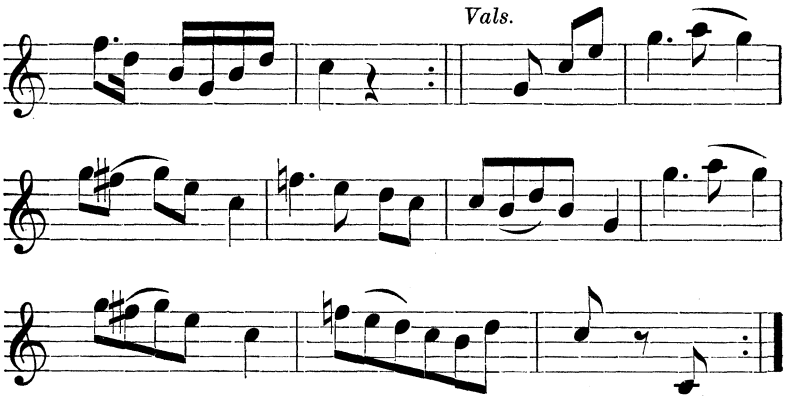

Tattrapolskan.

♩ = 112.

48.

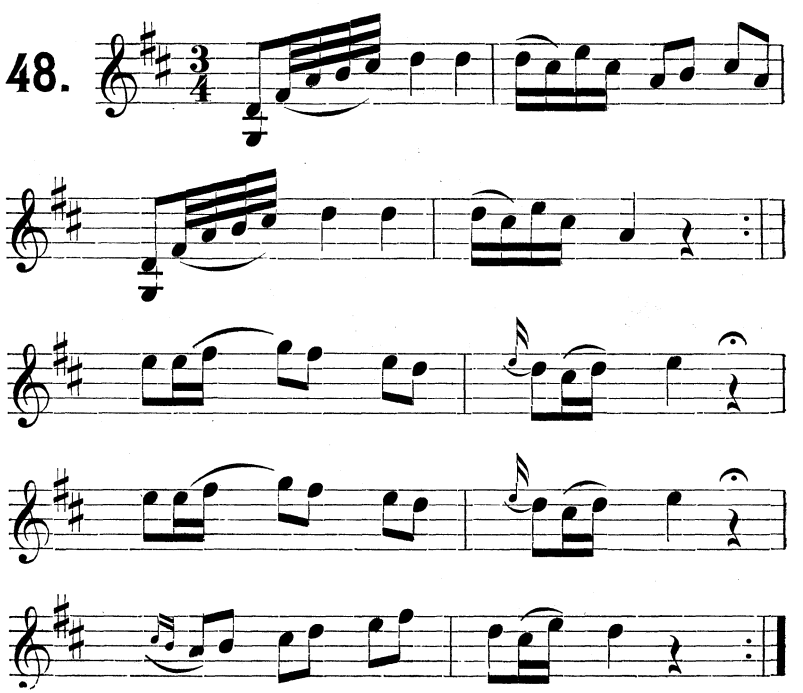

"Rusken"
från Krageholm

Nils Mårtensson («Nils Rusk»).

(St. Härrestad, Härrestads härad.)

I september 1887 företog jag en andra resa. Bekantskap skulle nu stiftas med den ovannämnde RUSKEN, vilken jag redan under förra resan hörde omtalas såsom en ovanligt »snäll spilleman», en mästare i fiolspel.

Sitt tillnamn har han fått efter födelsestället, torpet Ruskan, vid härregården Krageholm. Annars heter han NILS MÅRTENSSON ock är tegelmästare vid Jennyhill, en gård i St. Härrestad. Bostaden ligger vid det förfallna tegelbruket i en ödslig dal, fjärran från andra boningar, alltså ett ställe inbjudande för gastar, spöken, näcken ock annat otyg. Det enda boningsrummet med sitt låga tak, sina kalkade väggar ock sitt röda tegelgolv såg snyggt ock inbjudande ut. Bohaget var en sällsam blandning av antikt ock modernt. »Rusken», en vänlig ock språksam sjuttioåring, mottog mig järtligt. Öppen ock trovärdig, intelligent till sitt umgängessätt, gjorde den gamle spelmannen med den höga, välvda pannan, den buktiga näsan ock den ljusa, yviga skäggkransen ett intryck, som sent utplånas. »Rusken» är ännu mycket anlitad vid dansgillen, fastän den lantliga ungdomen numera fordrar helt annan dansmusik, än den Rusken under sin mästa tid använt. Han har i viss mån tillegnat sig den nyare dansmusiken, ehuru hans spelsätt med sitt långsamma tempo ock sina karakteristiska stråktag röjer gammaldagsspelmannen. »Ruskens» glansperiod som musikant är emellertid förbi, sedan hans oöverträffliga kamrat, den berömde KRISTOFFER ROMELIUS, gått till en annan värld. Den dansmusik, som dessa två under en lång följd av år utförde, skall hava varit något ovanligt i sitt slag.

»Ruskens» repertoar var gammalmodig ock intressant. Hos honom upptecknades stycken sådana som »Leipzigpolskan», »Major Kocks vals», »Ellaspilled», ock om alla hade gubben någon historia att berätta. Att dömma av vad som upptecknats av »Ellaspilled» eller Näckens spel, skulle detta stycke ej förete något synnerligen märkvärdigt, åtminstone i musikaliskt hänseende; men så utgör det också endast ett obetydligt fragment av denna långa komposition, en vals på trättio repriser. Såsom namnet antyder, är »ellen» (näcken) valsens kompositör, ock av honom kan man lära sig konsten att spela den; men den konsten kan vara farlig nog för såväl spelmannen som de dansande. Otaliga äro de sägner, dem vidskepelsen fäst vid detta stycke. Nästan överallt i Skåne får man höra berättas, huru spelmän, vilka kommit i beröring med näcken — med eller mot sin vilja — börjat spela »ellastråged» ock utan att kunna upphöra råkat in på repriser, som tvinga både levande varelser ock livlösa ting att dansa så länge, tils någon, som ej varit med vid spelets början, räddat dem ur näckens våld genom att skära av strängarna för spelmannen[1].

En afton för många år sedan — så berättade Rusken — var det dans på ett ställe vid Brunnstorps fiskläge. Spelman var ANDERS JOHANSSON från Snårestad. Husbonden ock värden på stället, en fiskare som på något mystiskt sätt skaffat sig en förmögenhet, trodde man stå i förbund med den Onde själv. Fram på kvällen börjar musikanten spela en munter melodi, som oemotståndligt rycker de dansande med sig. Att stanna är dem omöjligt. Allt vildare brusa tonerna fram ur ANDERS JOHANSSONS fiol, allt vildare går dansen, ock snart synas även bord ock stolar röra på benen. En kvinna, som händelsevis ej var tillstädes, då dansen började ock därför ej blivit förtrollad av musiken eller fått sin »syn förvänd», ser genom rutan, huru en liten gosse i röd luva springer inne på golvet bland de dansande ock jagar dem med en liten piska. Anande oråd, skyndar hon in, får tag i en kniv ock skär av strängarna på fiolen; ock förtrollningen är löst.

Sägnen är märklig. Den visar, vilken oklar ock svävande uppfattning av näcken folktron har. Här göres han identisk

[1]) Jfr Afzelius, Sagohäfder II, 152, ock Geijer-Afzelius, Svenska folkvisor, ny upplaga av Bergström-Höijer II, 300. *Red.*

med den Onde själv, eller åtminstone med ett väsen, som står i den Ondes tjänst. Andra sägner framställa näcken såsom ett självständigt, tämligen oskadligt väsen, som har sitt hemvist i sjöar, bäckar ock åar, där han uppenbarar sig än såsom en gosse med röd mössa på huvudet, än såsom en gammal man med långt skägg.

Högst få spelmän lära ha kunnat den besynnerliga valsen i dess helhet. Bland dessa nämndes »Stärten», som för flera år sedan avlidit ock vars värkliga namn är mig obekant. Han beskrevs som en högst egendomlig personlighet, den där tyst ock sluten vandrade omkring i byarna ock försörjde sig med sin fiol. För sin skicklighet i fiolspel, vilken han ansågs ha förvärvat på övernaturlig väg, var han känd ock fruktad, var han drog fram. Han skulle en gång ha lärt »Ellaspilled» av näcken själv. Rusken berättade om denna händelse följande:

»Stärten» hade varit på ett dansgille ock spelat. Då han vid midnattstid var på hemvägen ock kommit i närheten av en bäck, hörde han plötsligt fiolspel nere vid bron. »Jaså, ä de du, Kristian», ropade Stärten, troende att det var en spelman med detta namn. Han tar upp fiolen ock börjar spela sekundstämman till den honom obekanta melodien. Emellertid förefaller honom musiken där nere vid bron allt mer egendomlig ock sällsam. Än hörs den mäktig ock vild, än dämpad ock smekande, ock Stärten känner sig helt underlig till mods. Av Kristian ser han ej ett spår, ock nu inser han, att det ej står rätt till. I en hast stoppar han fiolen i säcken, men strängarna ljuda fortfarande av sig själva. Just som Stärten passerar bron, får han se en liten gosse med röd mössa på huvudet sitta nere vid bäcken ock spela, ock i samma ögonblick gripes han av en osynlig makt ock kastas huvudstupa i bäcken. »Jösses, hon't kom ja!» skriker Stärten. Sen förklingar ett hånskratt, ock synen är borta.

Stärten lärde den egendomliga valsen med alla 30 repriserna. Av honom hade Rusken lärt de 17, men mindes nu ej mer än 5. De fyra första jämförelsevis oskyldiga repriserna spelade han efter någon tvekan; men den fämte, med vilken styckets magiska värkningar göra sig gällande, kunde han på inga villkor förmås att utföra.

Polskor.

49.

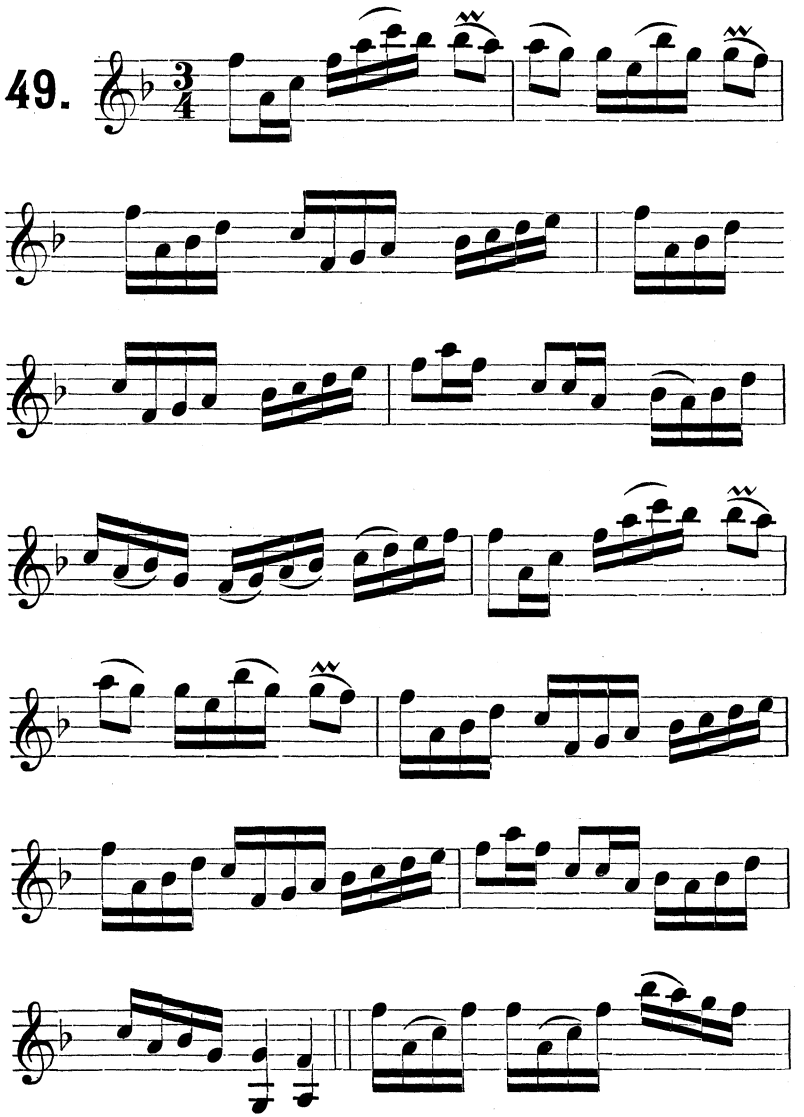

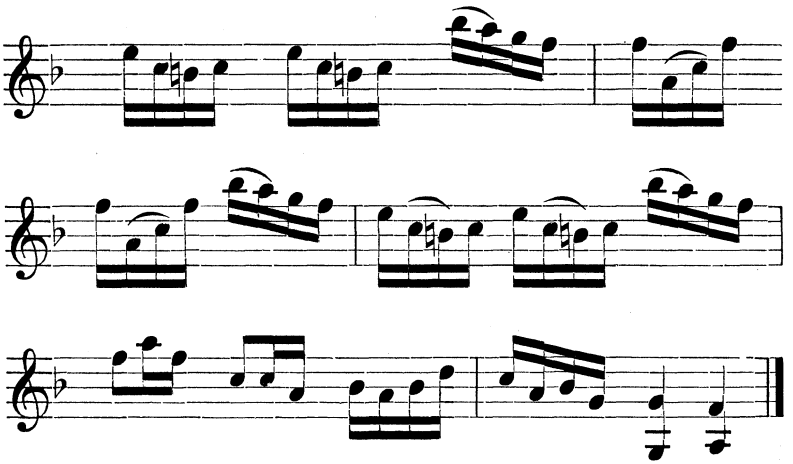

50.

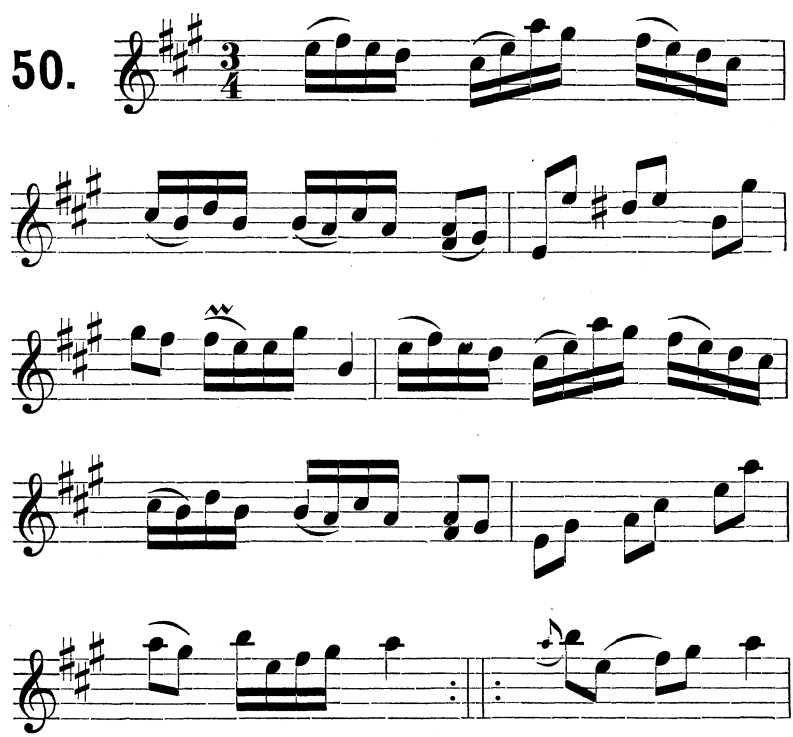

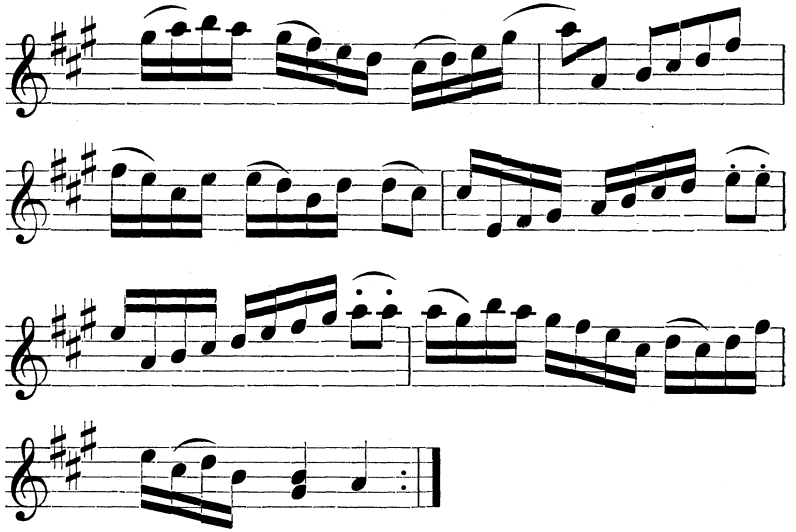

51.

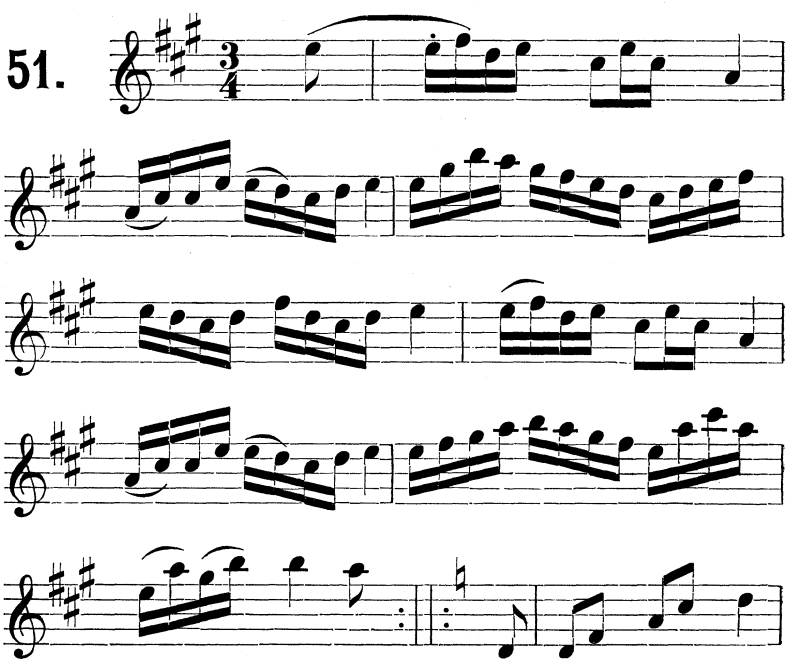

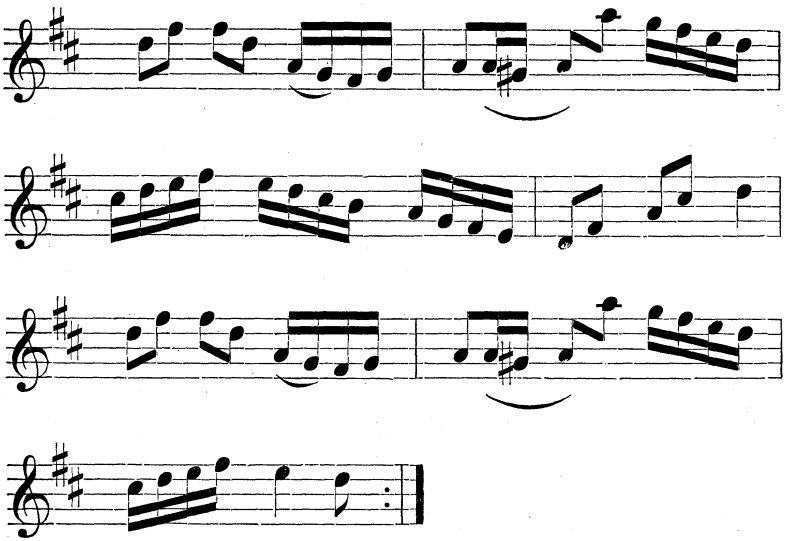

52.

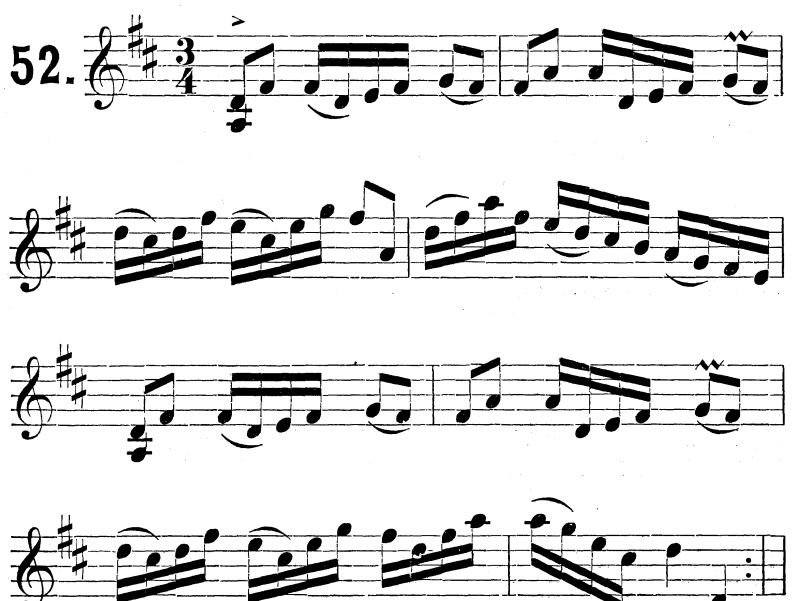

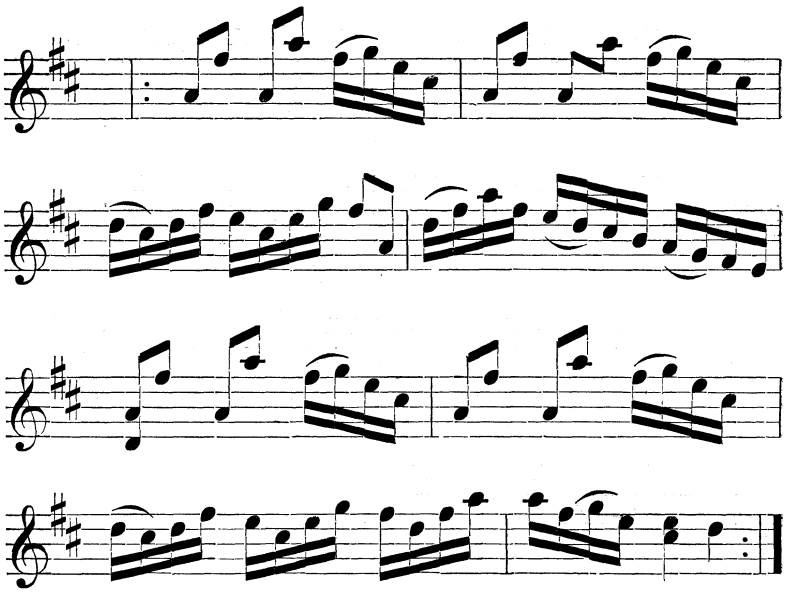

53.

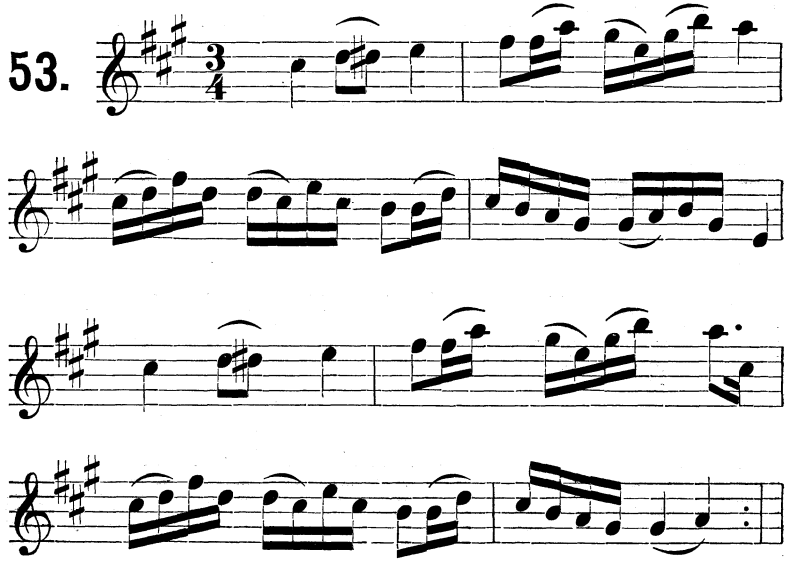

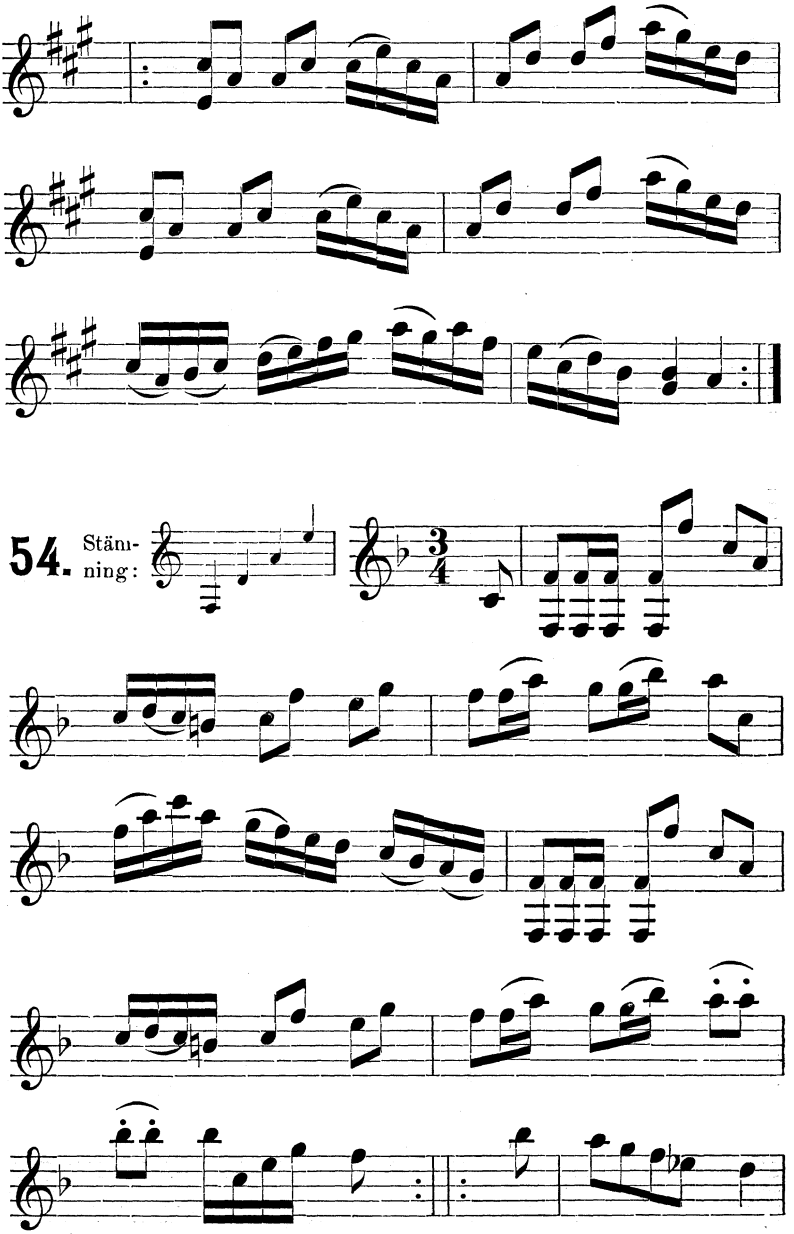
54.
Stämning:

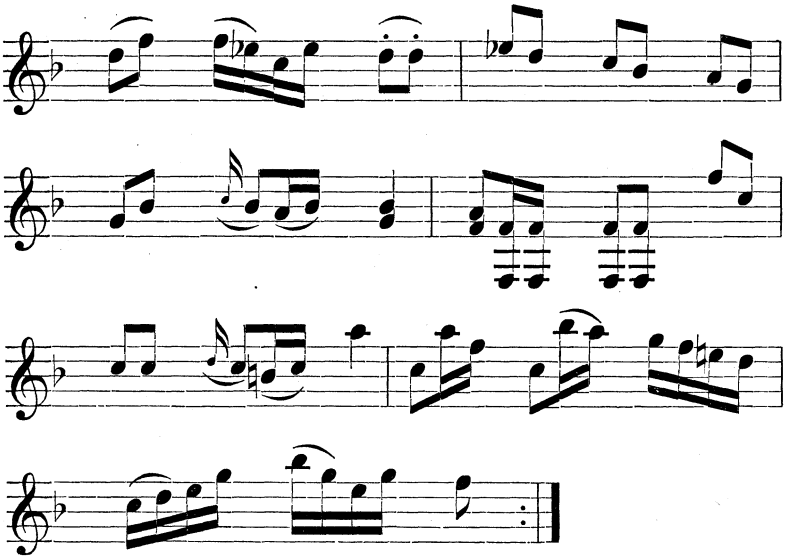

Svingedanser (»Runtenom»).

55.

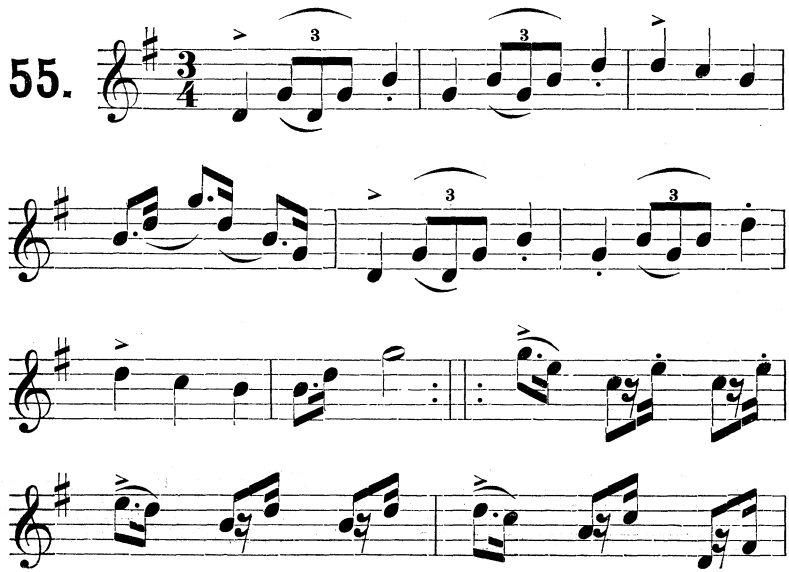

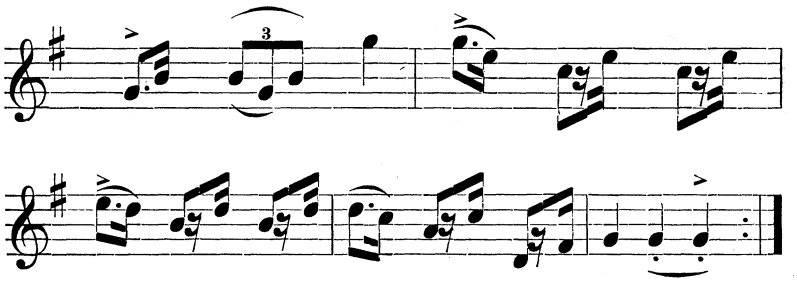

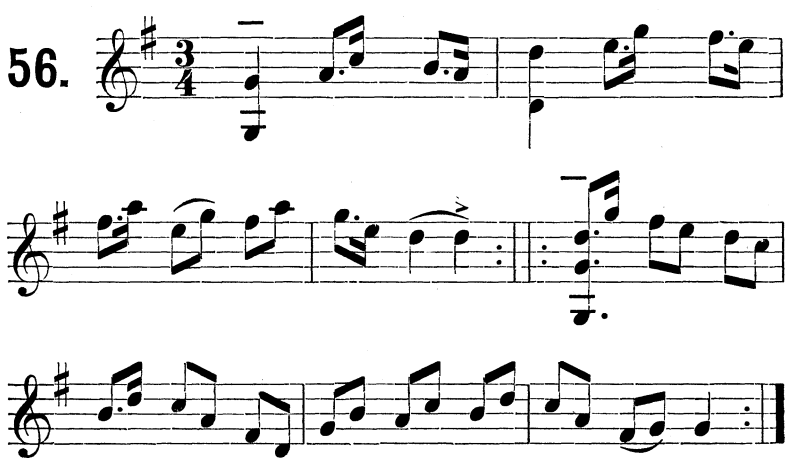

Valser.

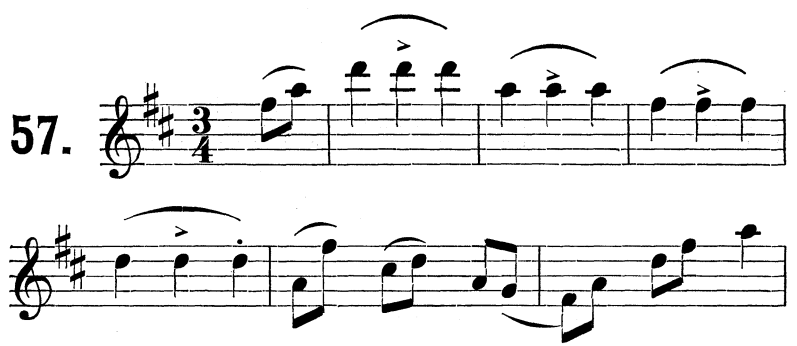

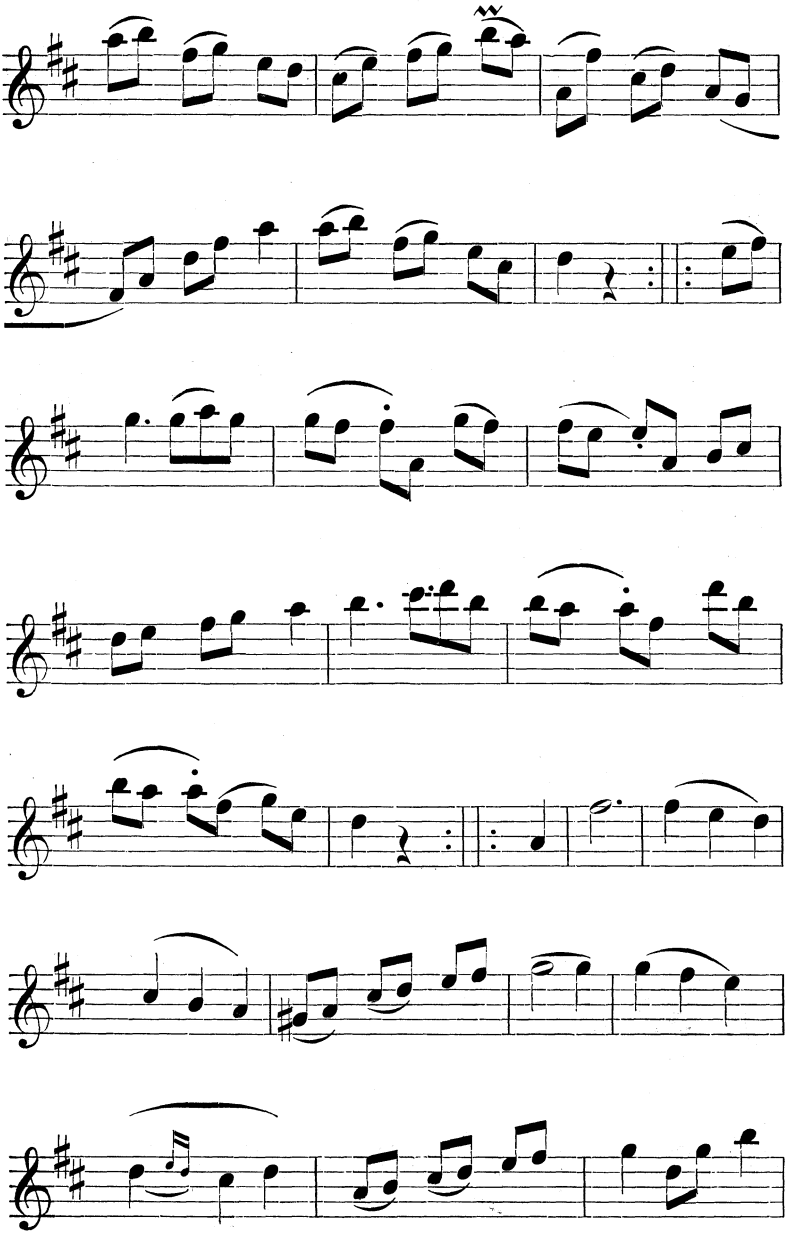

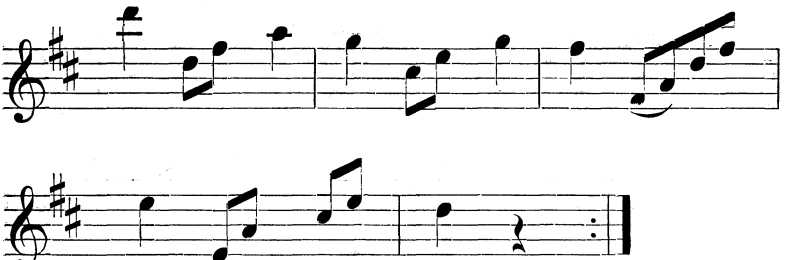

58.

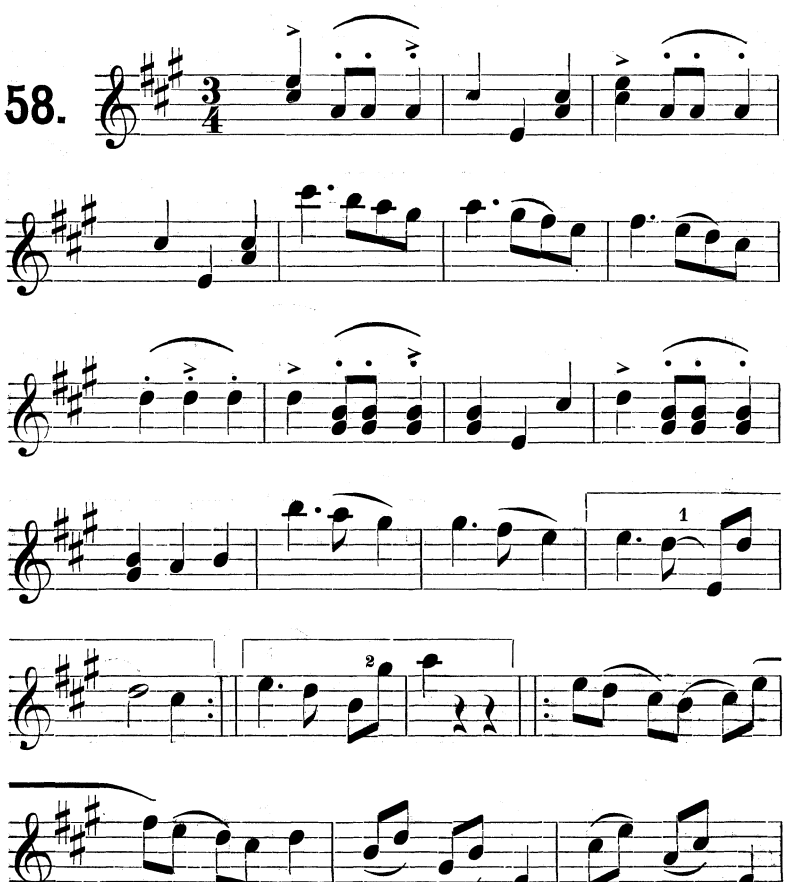

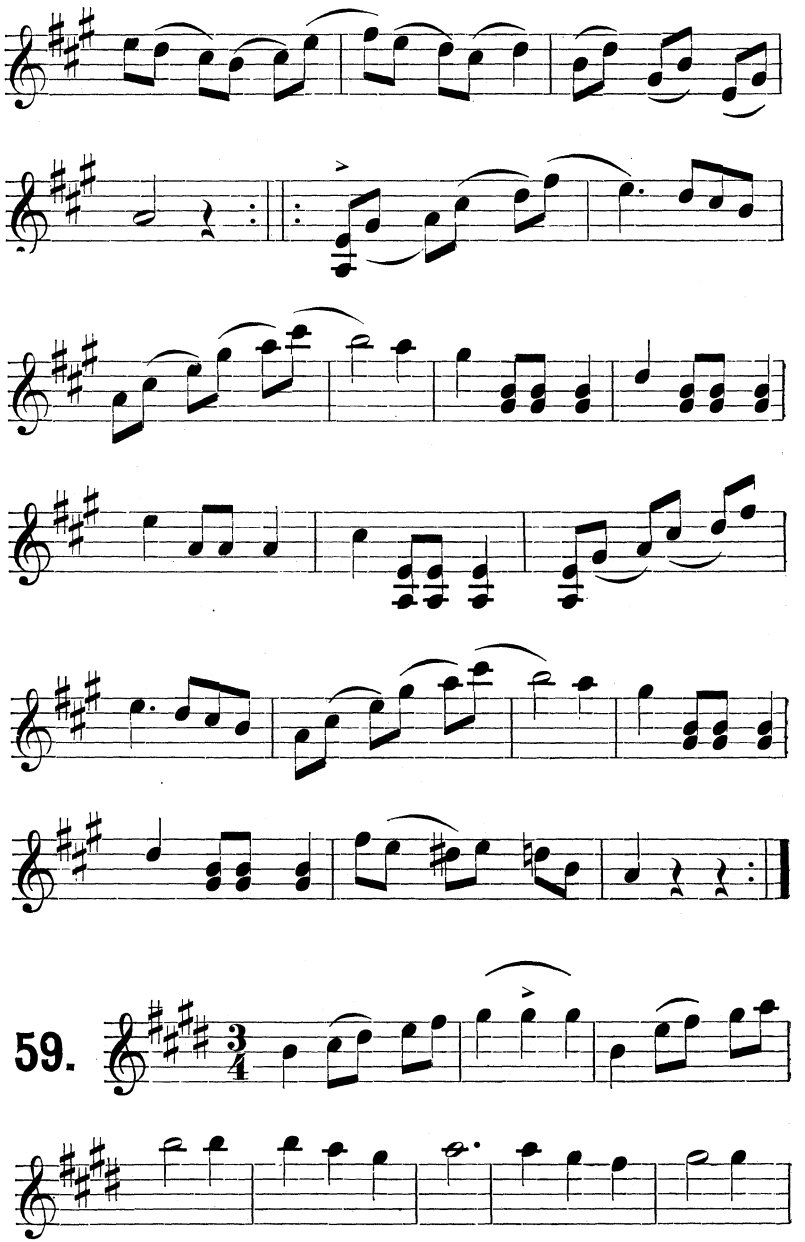
59.

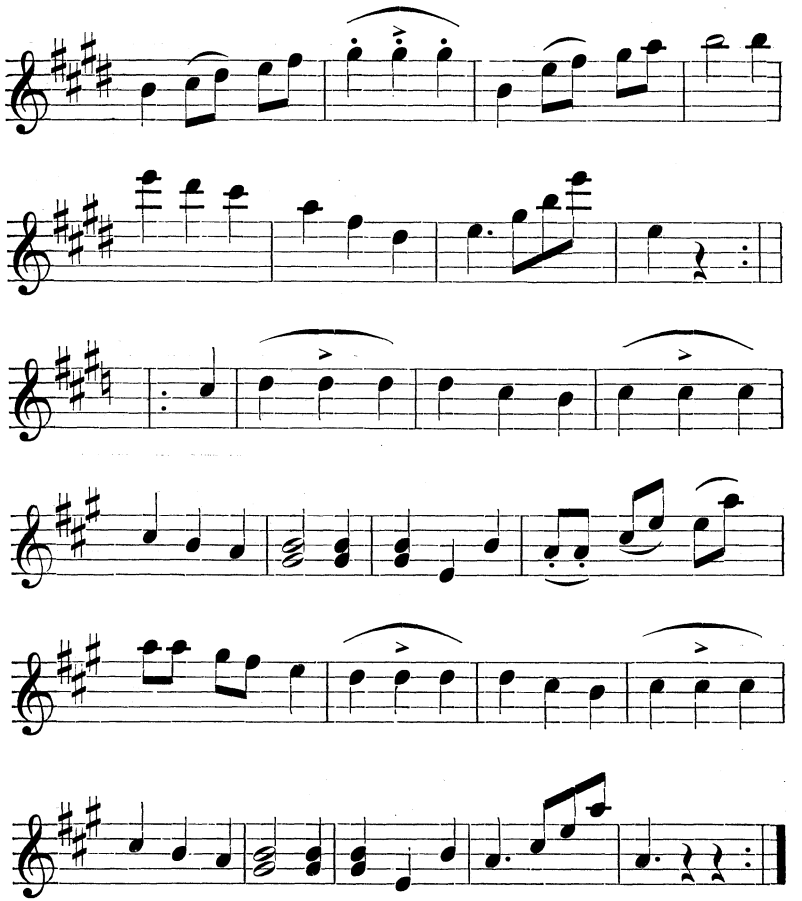

60.

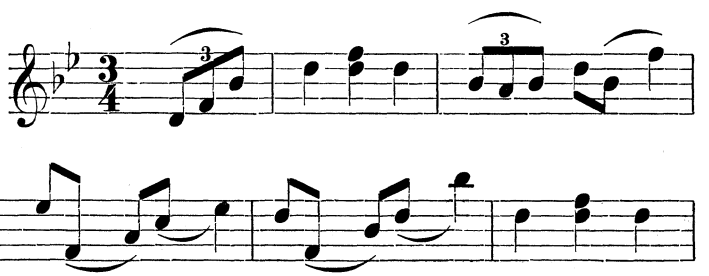

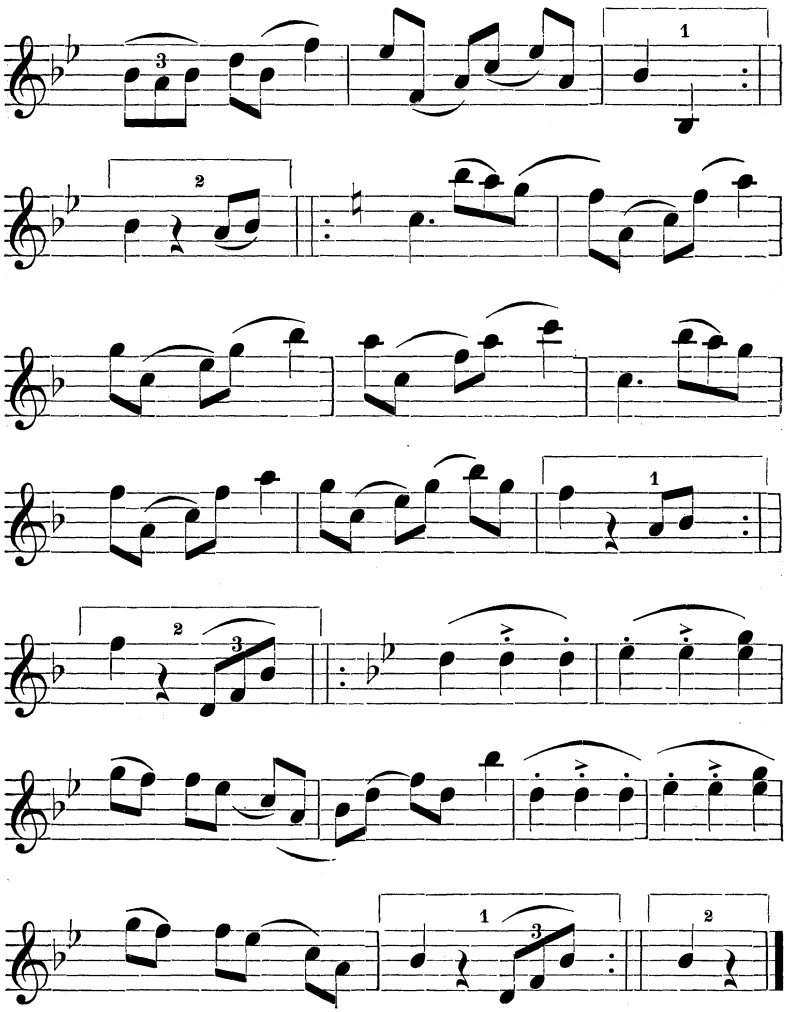

Älvaspelet (»Ellaspilled»). Fragment.

61.

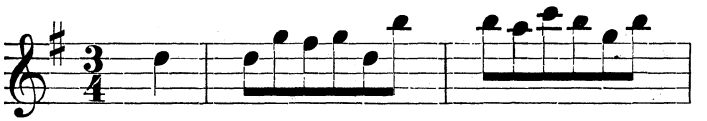

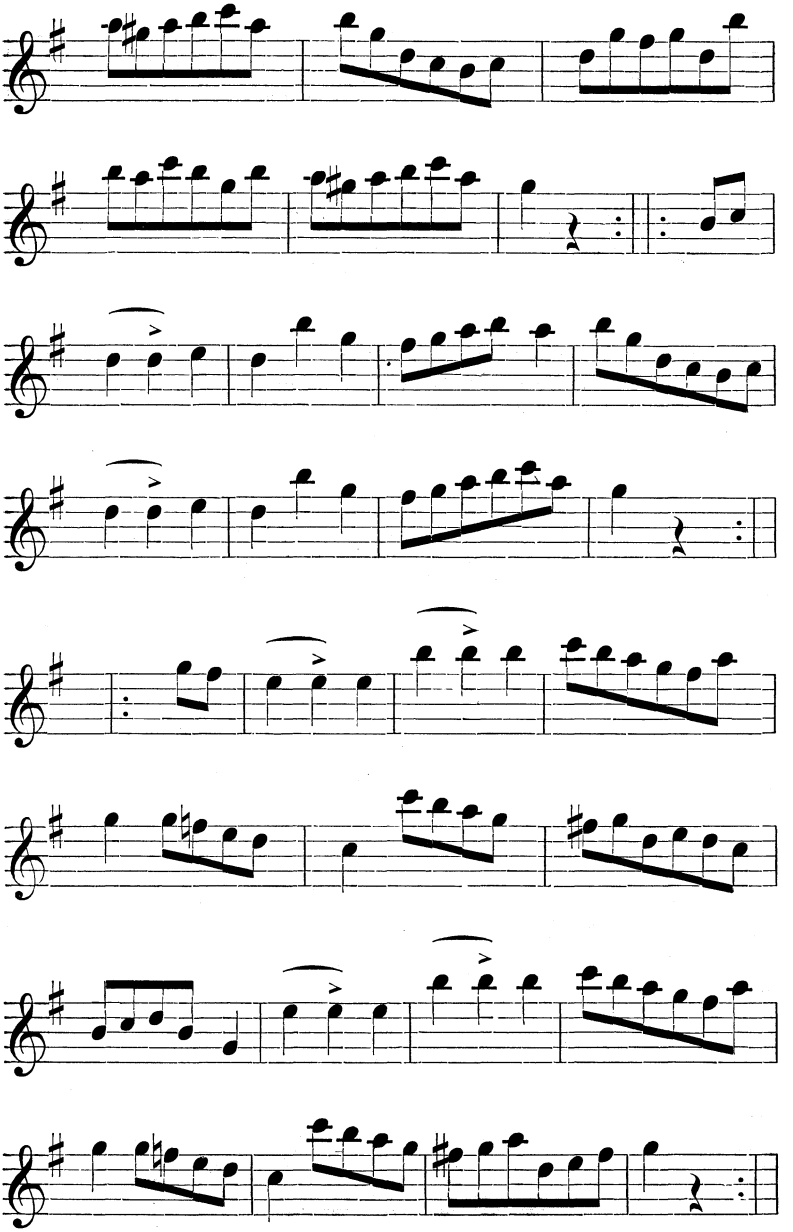

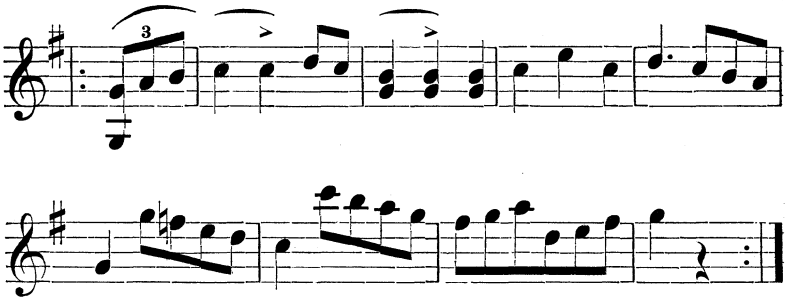

Detta stycke är ej blott märkvärdigt genom sin demoniska danslockelse, enligt sägnen, utan även musikaliskt intressant. Akcentförskjutningarna (även eljes talrika hos Rusken), modulationerna till c-dur ävensom sjutaktperioderna i tredje reprisen äro ej utan egendomlighet.

Red.

62. Stämning:

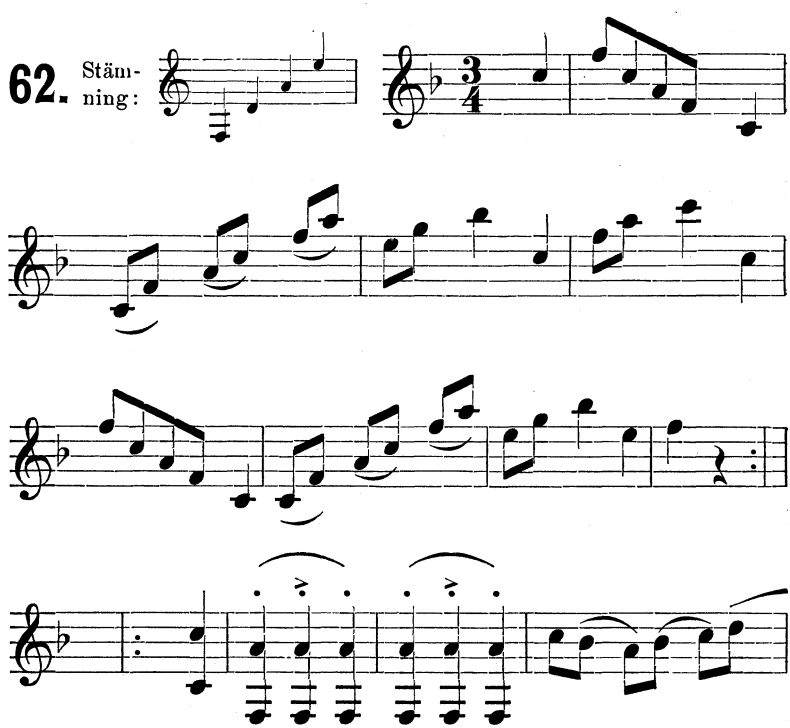

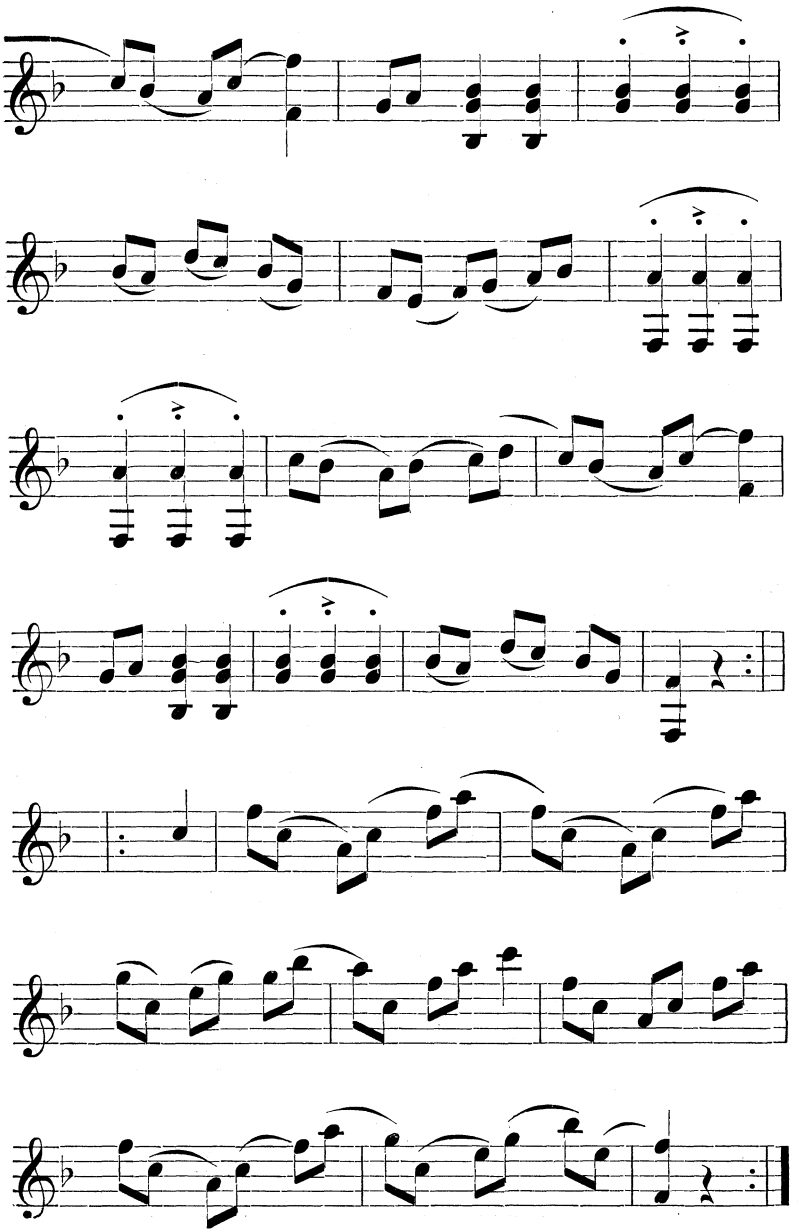

63.

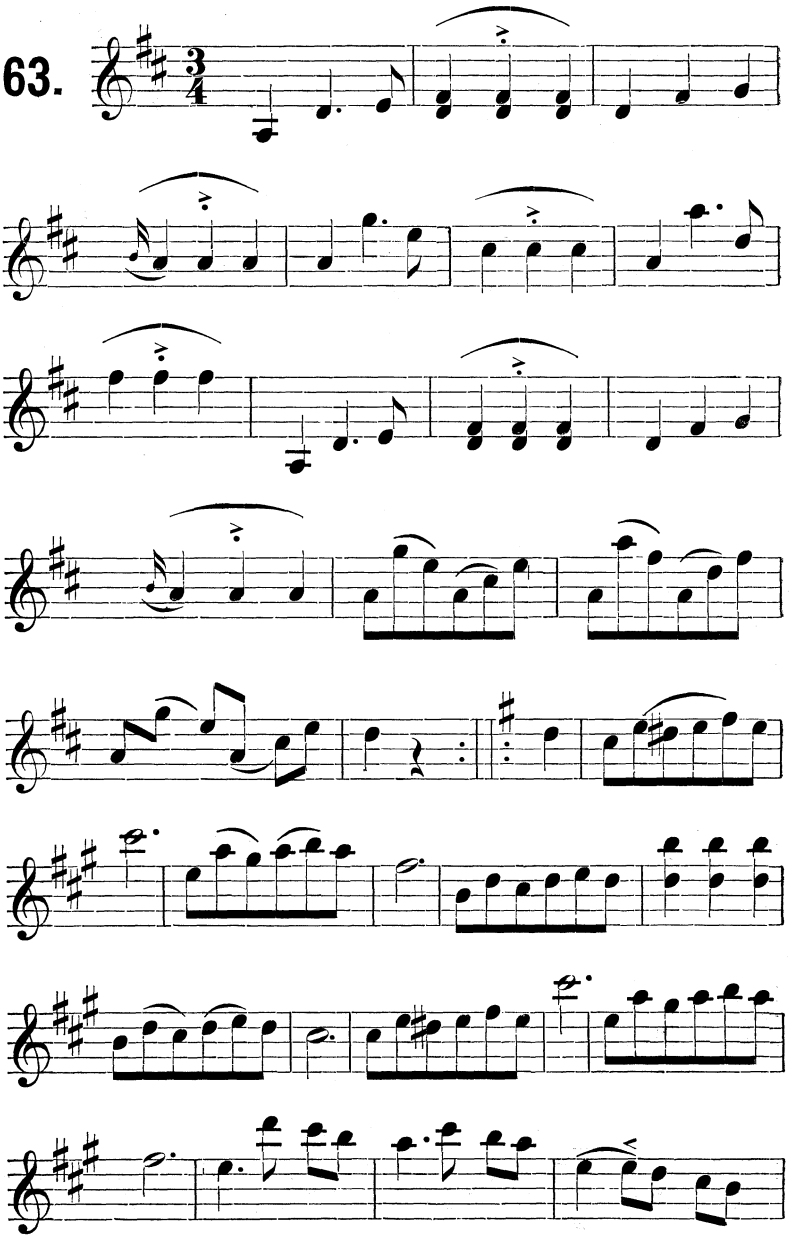

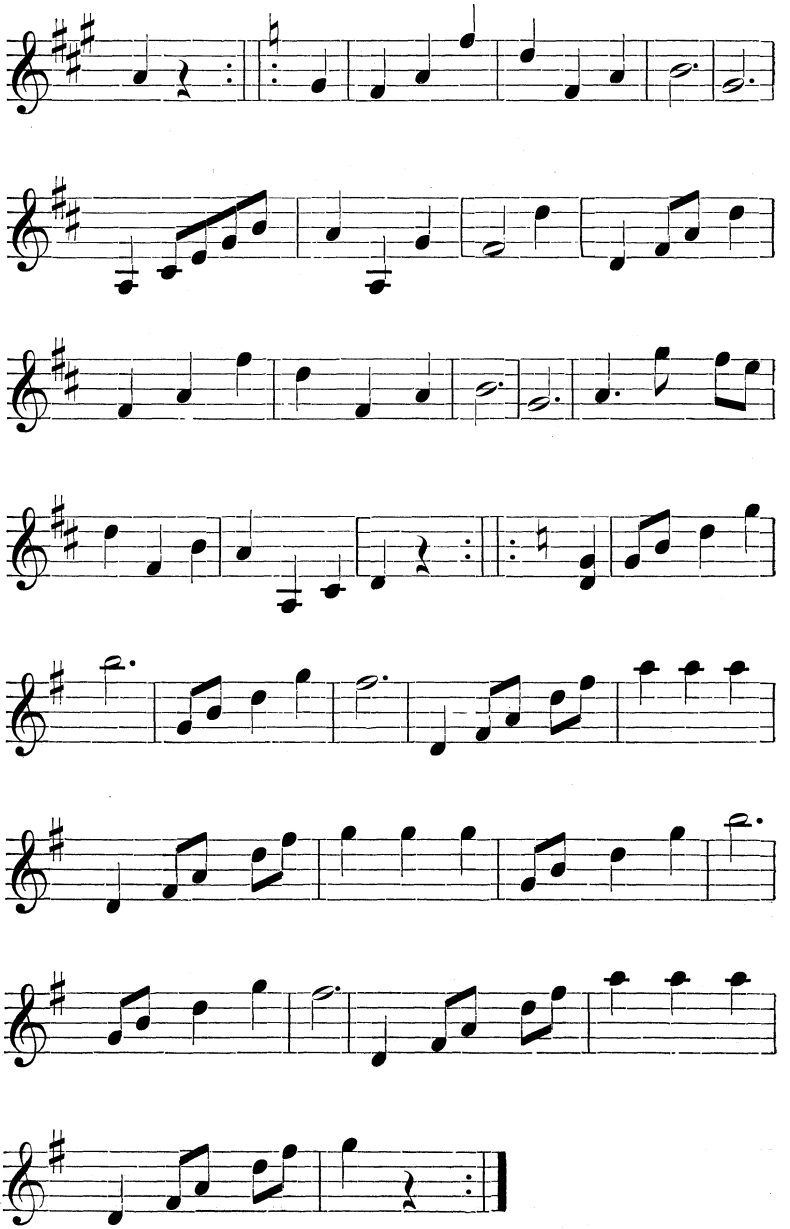

Brännvinspolskor.

64.

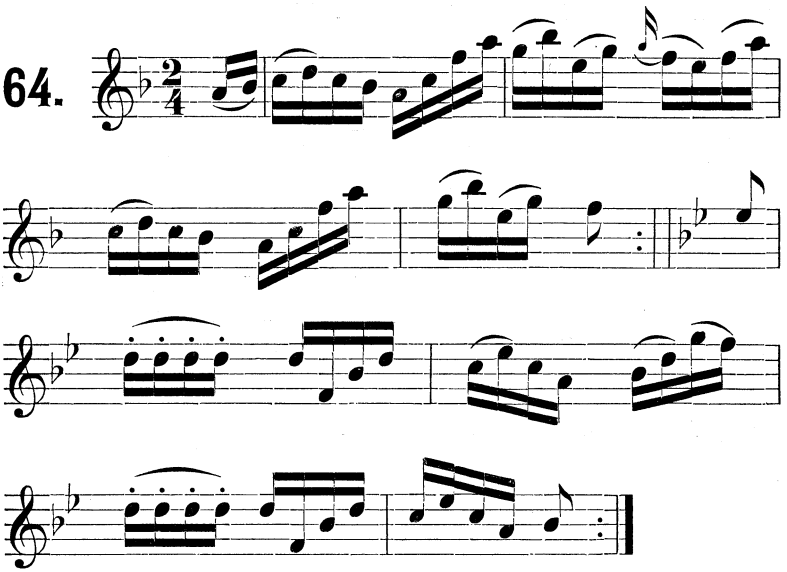

65.

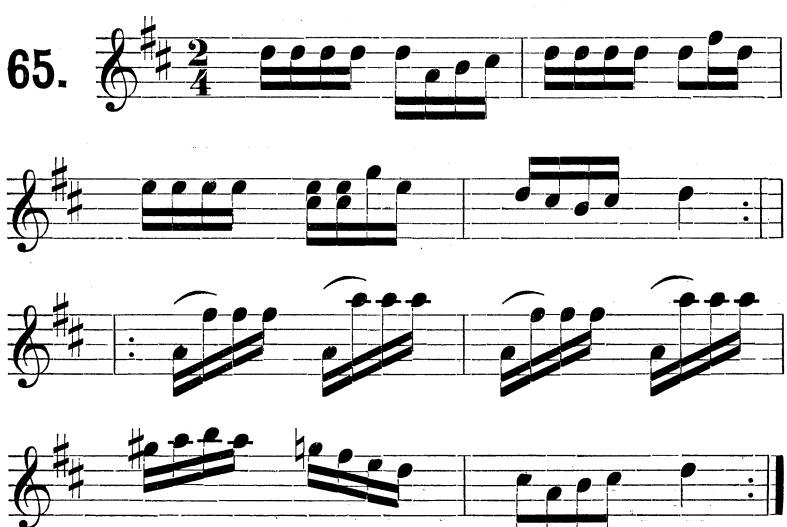

66.

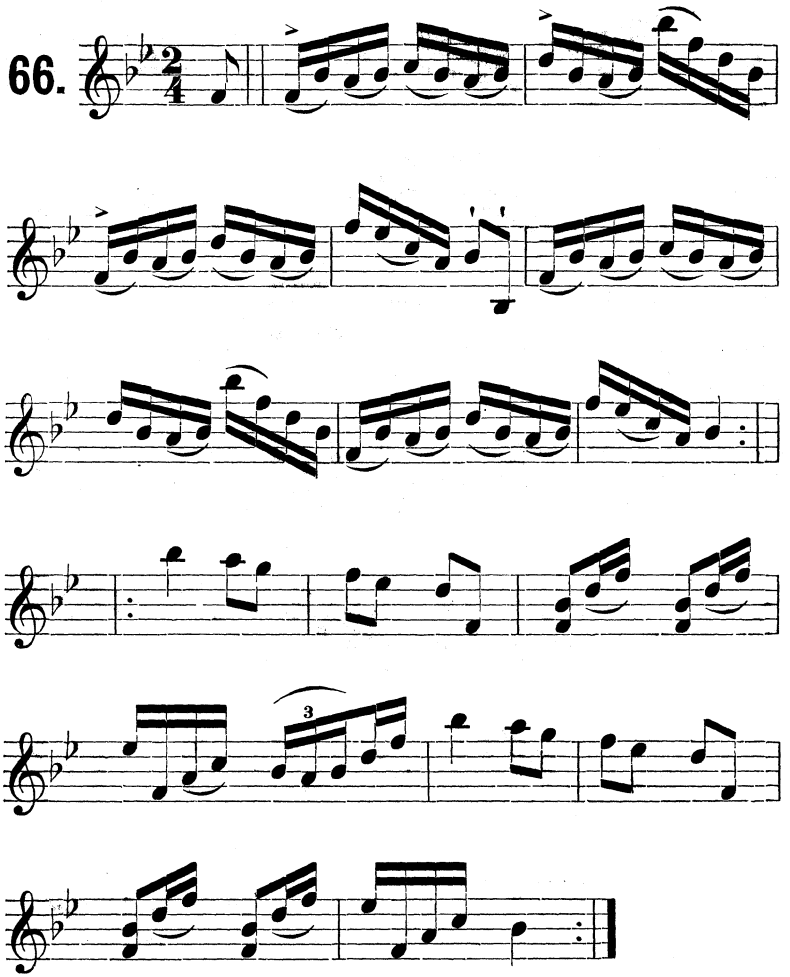

Kadrilj.

67.

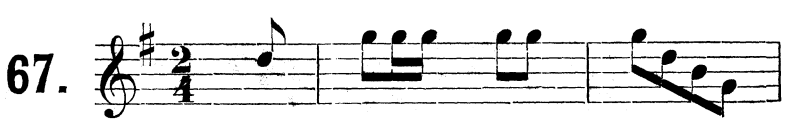

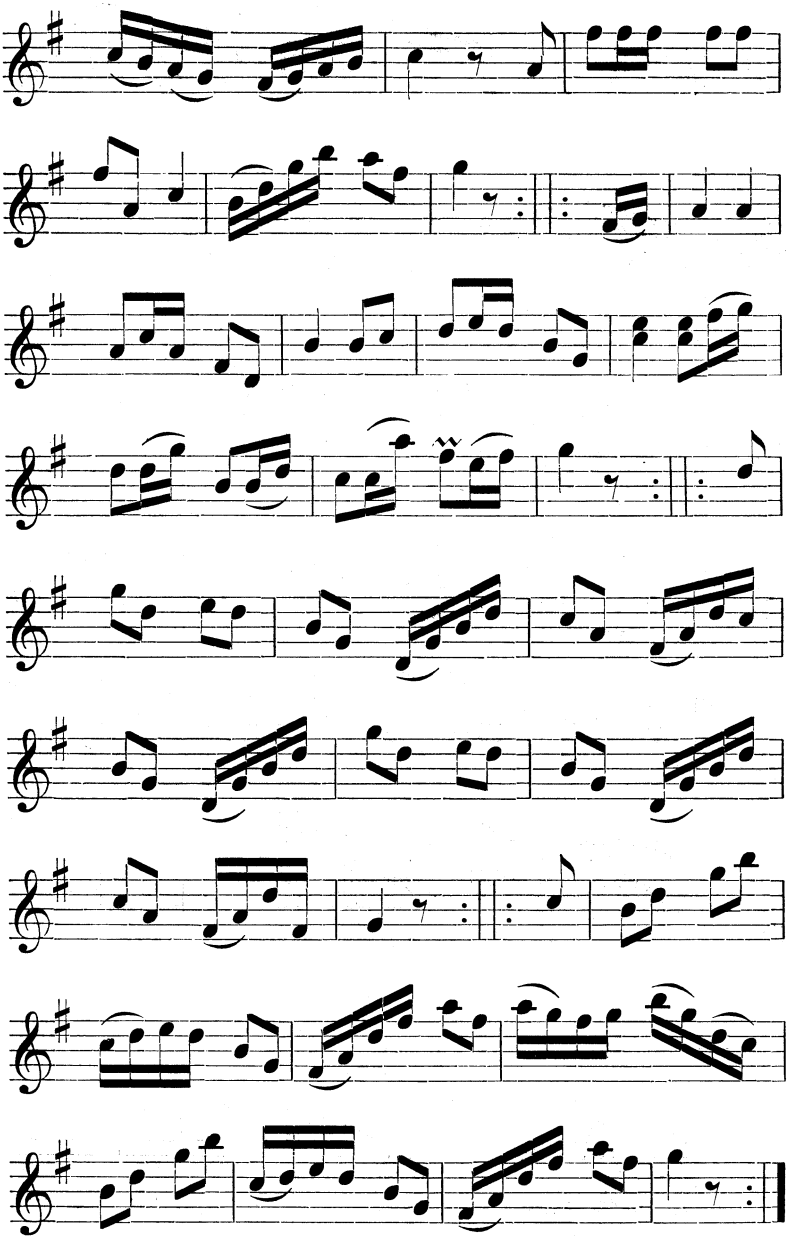

Marscher.

68.

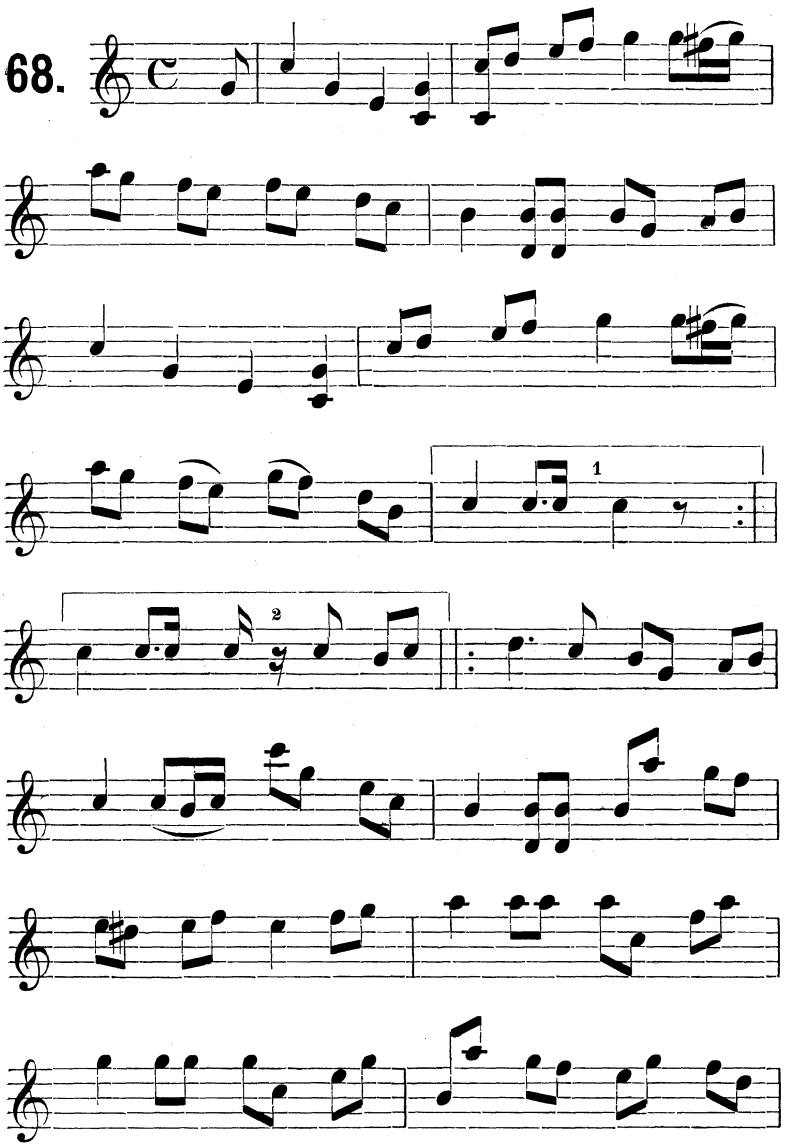

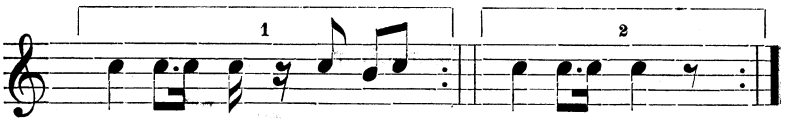

69. [1] Stämning:

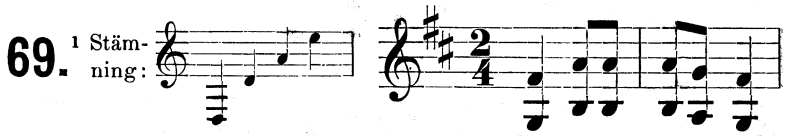

Hör ni nu, gossar, med

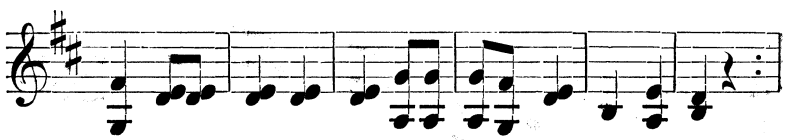

friskt mod gå på, så skall vi nog Leipzig till mö - tes gå.

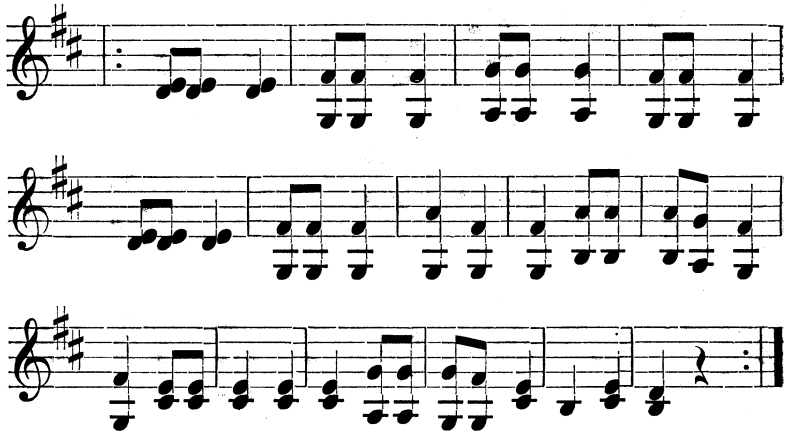

Obs. På pianot spelas understämman en kvart lägre. *Red.*

---

[1]) Spelades enl. »Ruskens» uppgift, då svenskarna 1813 belägrade Leipzig.

Anders Mårtensson.

(Vomb, Färs härad.)

I februari månad 1888 företogs en tredje resa till byarna österut från Lund. Där besöktes ANDERS MÅRTENSSON i Vomb ock MÅNS ANDERSSON i Hemmestorp, goda spelmän med gammaldags repertoar. Deras spel påminner dock om den yngre dansmusiken, vars idkare ha utövat sitt inflytande på dem. Musiken har ock för längesen upphört att vara deras egentliga näringsfång.

Hoppvals.

70.

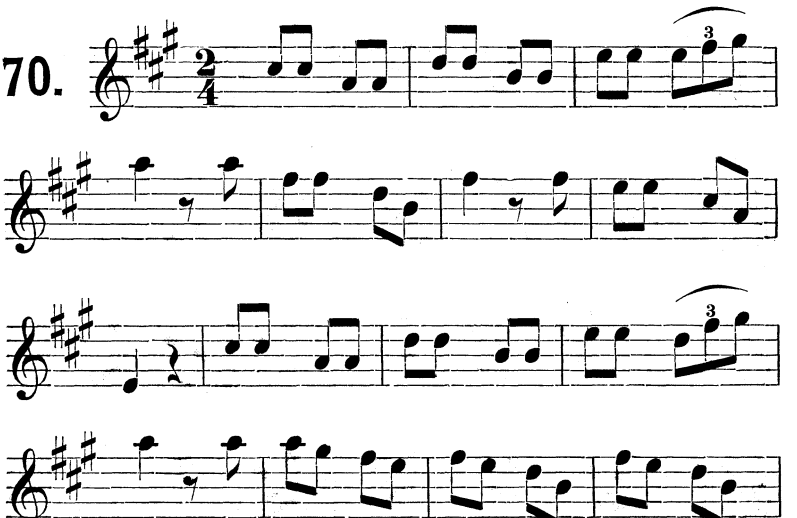

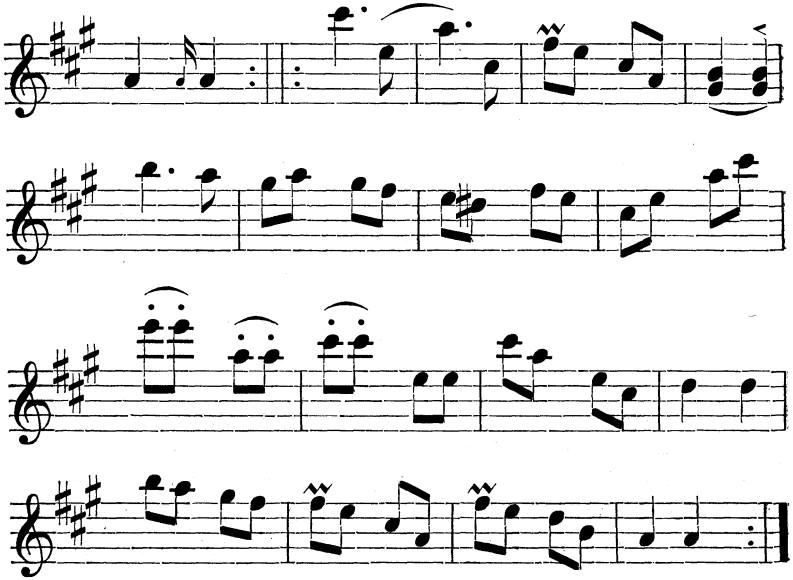

Körepolskor.

71.

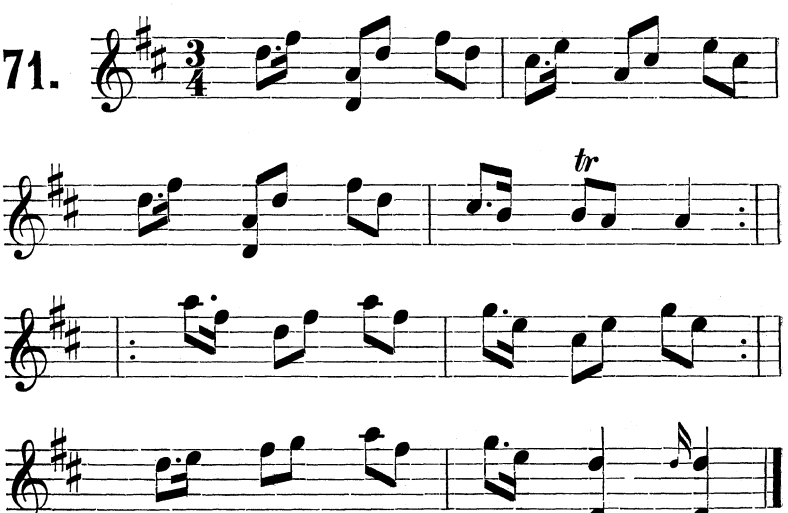

72.

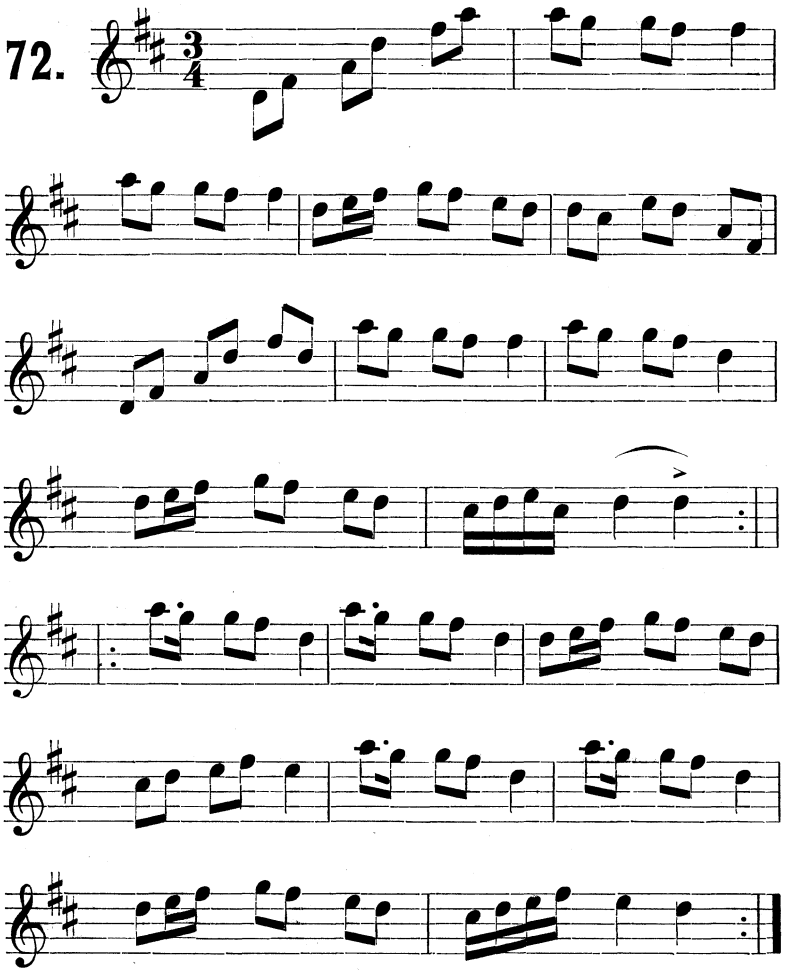

Säxmannadans.

♩ = 156.

73.

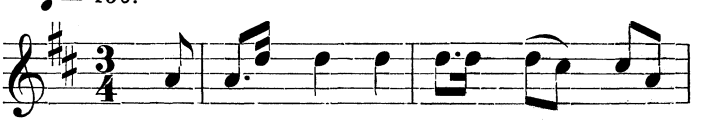

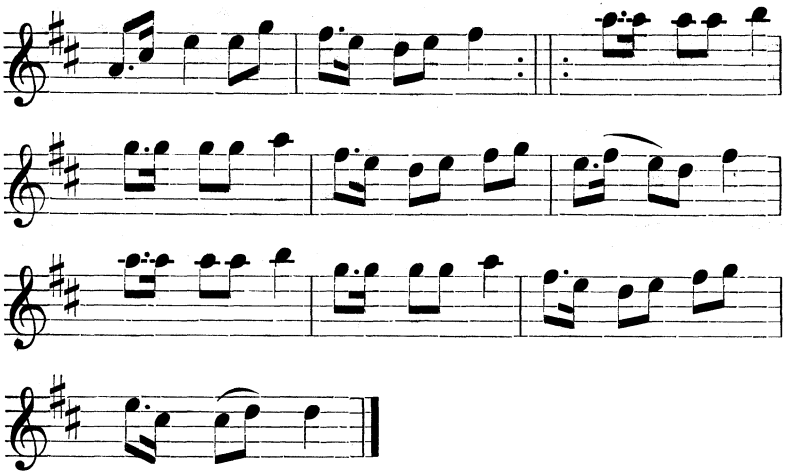

»Stölpen».

Marschtakt.

74.

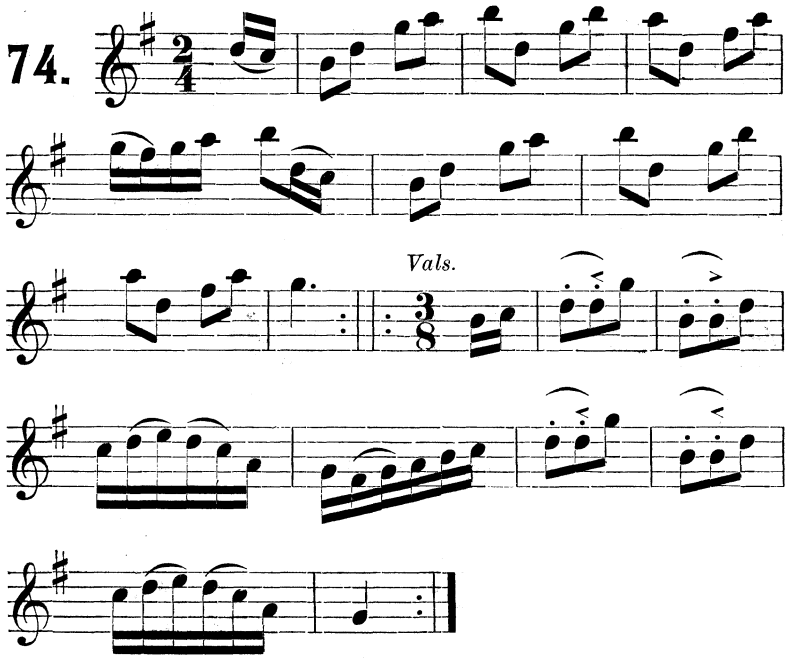

Birenbomschan.

♩ = 135.

75.

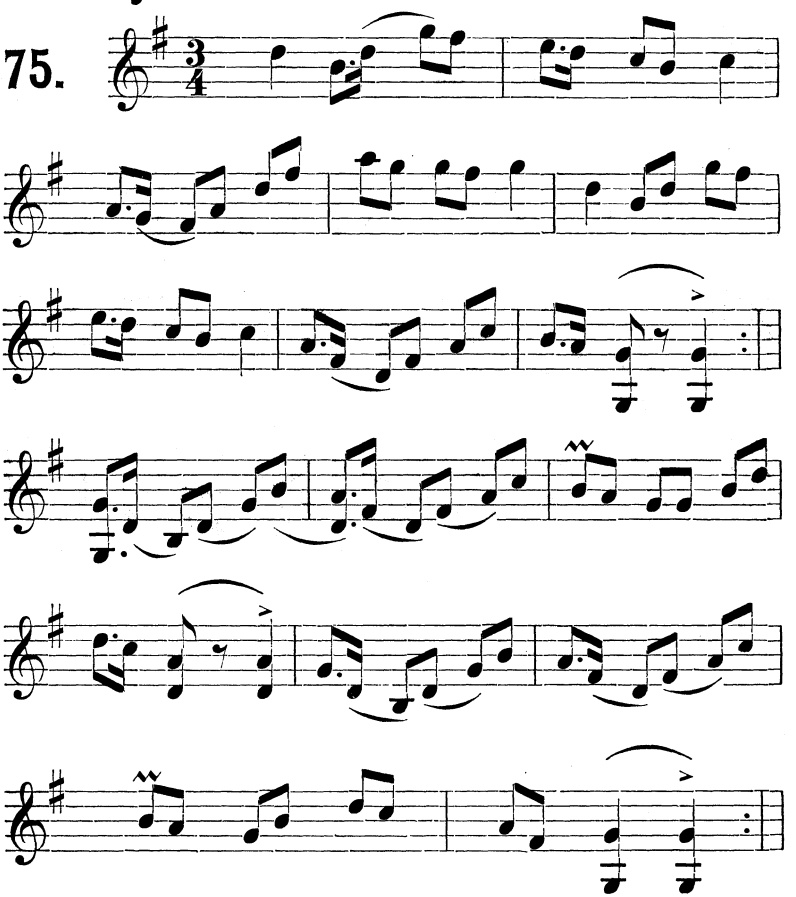

»Lilla lusti».

Andante.

76.

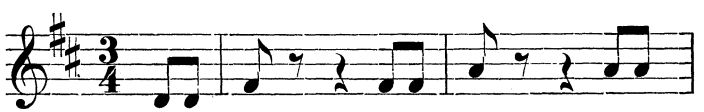

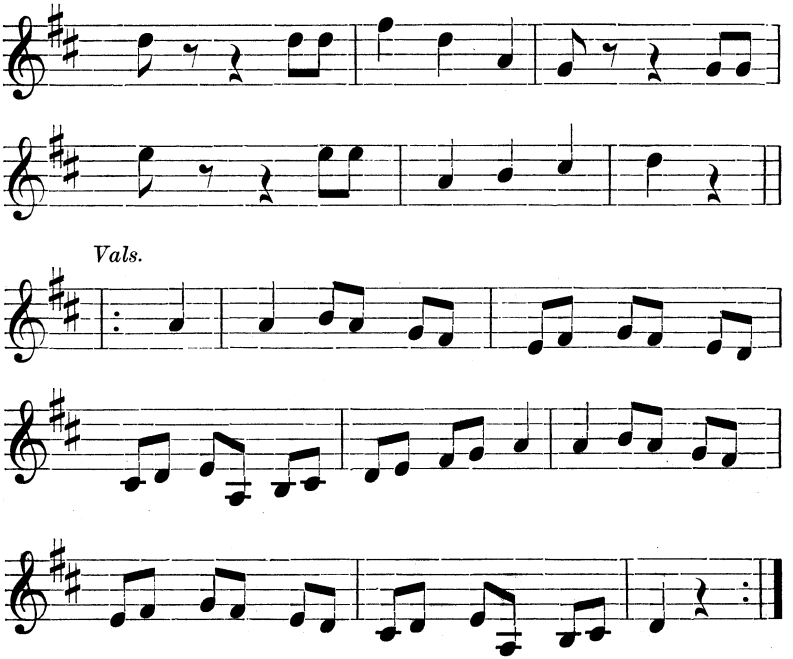
Vals.

Måns Andersson.

(Hemmestorp, Everlövs socken, Torna härad.)

Kadrilj.

77.

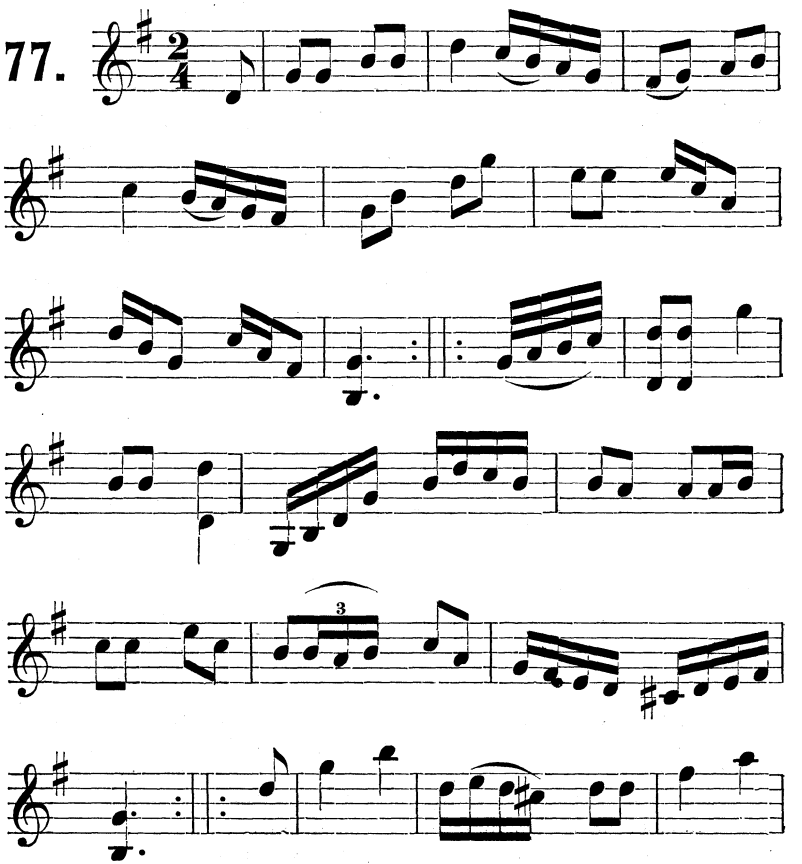

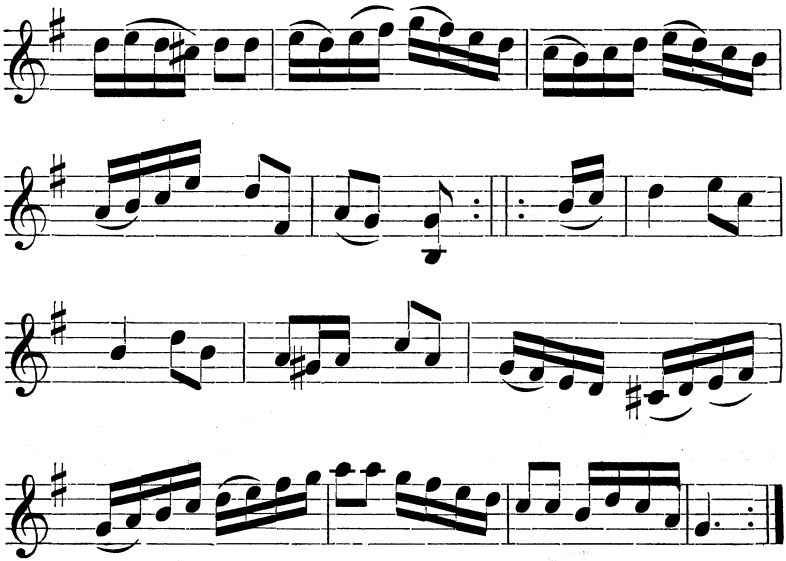

Örfiladansen.

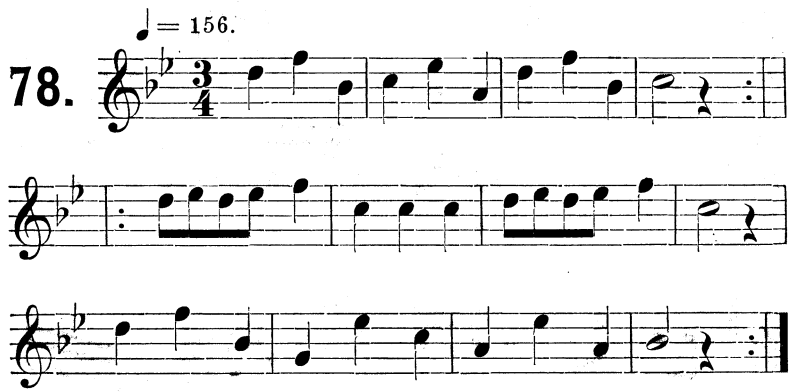

Melodien är tydligen en variation på Bellmans »Hur du dig vänder och plirar och ler» (Fredm. Sgr 46), vilken melodi åter är densamma som till visan »Svearne fordomdags drucko ur horn», men väl icke gärna kan — såsom Carlén påstår — vara hämtad från denna visa, emedan visan med nämnda melodi första gången förekommer i form av trio under C. A. Stielers namn i Musikaliskt Tidsfördrif 1810. *Red.*

Träskodansen.

♪ = 156.

79.

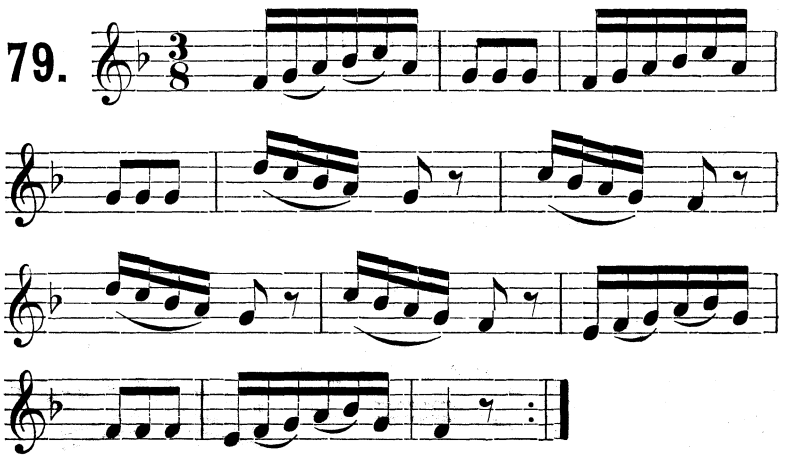

Lasse Nilsson.

(Lyby, Frosta härad.)

Ett besök i Hörby sommaren 1888 satte mig i tillfälle att höra ännu en »kornspelman», LASSE NILSSON från Lyby, gemenligen kallad »Lasse i Lyby».

Polska.

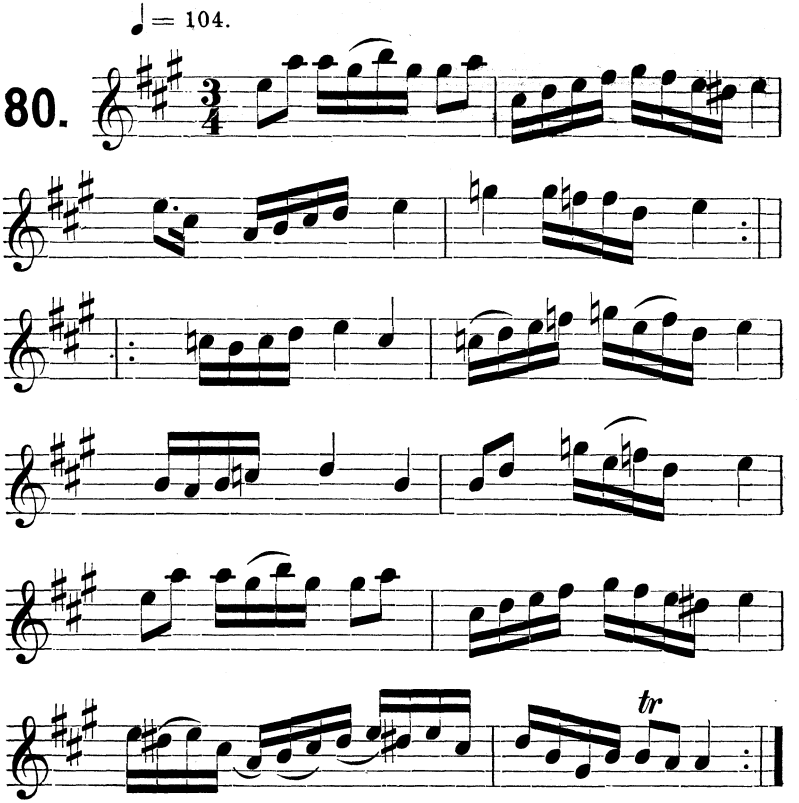

"Lasse i Lyby"

Körepolskor.

81.

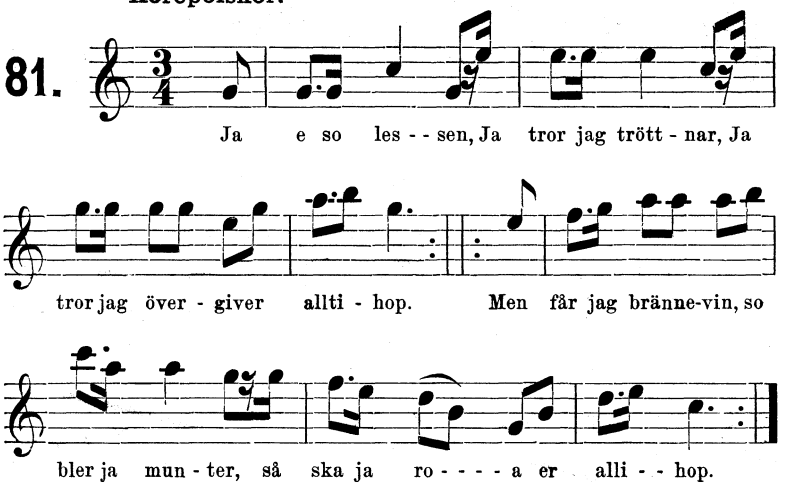

82.

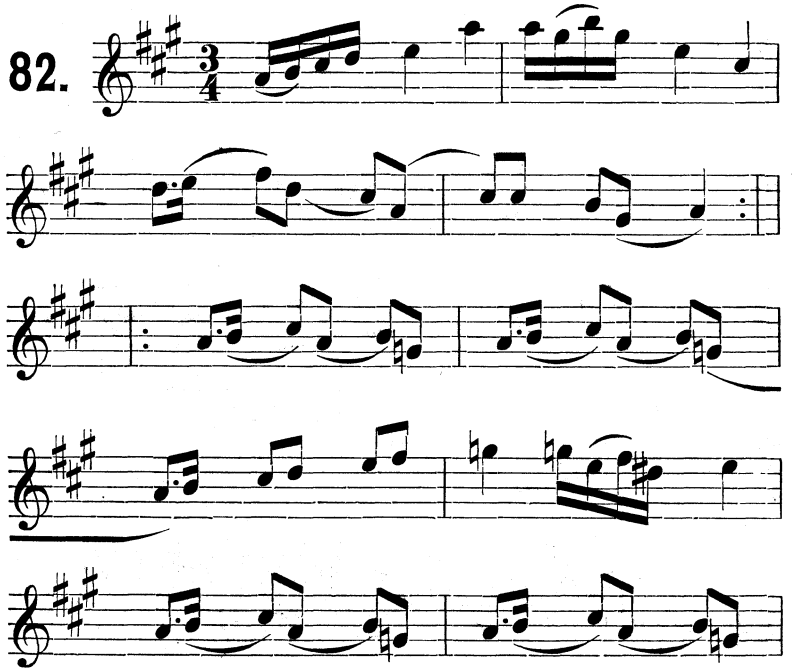

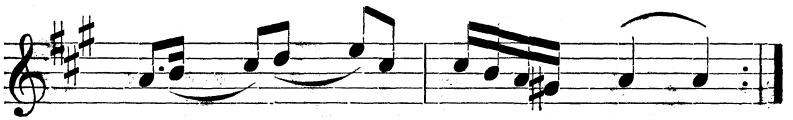
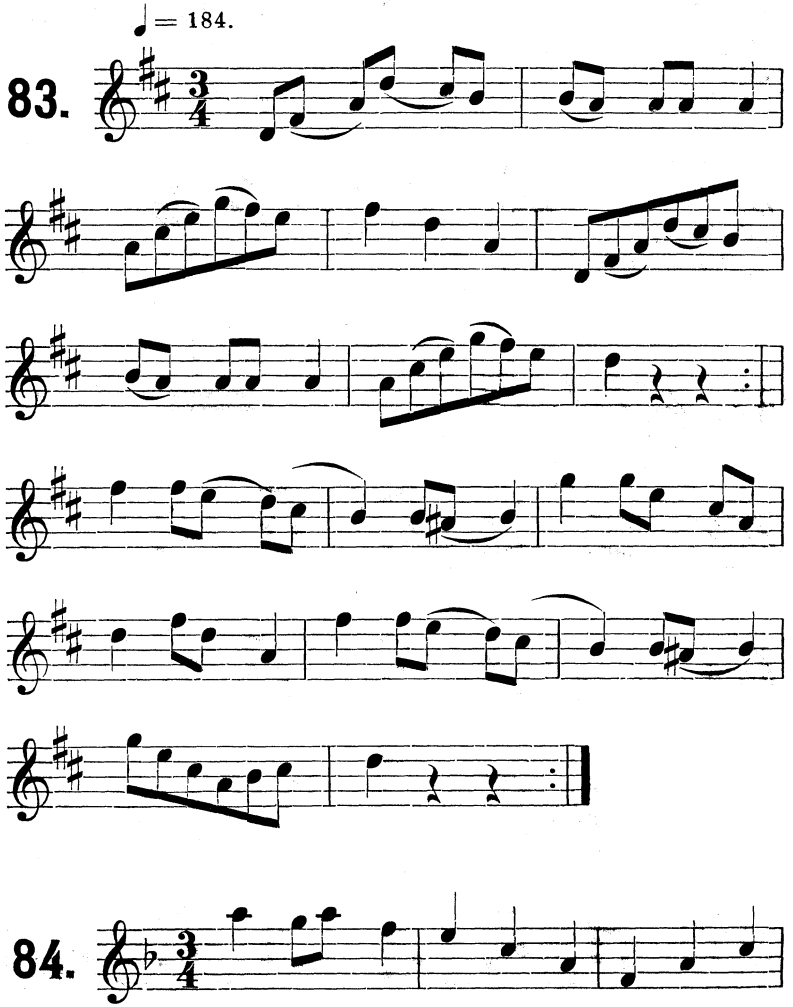
Valser.